

Jerzy Stryk*

Orzekanie w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami

1. UWAGI WPROWADZAJĄCE

Ustanowienie rozdzielności majątkowej przez sąd oznacza poważną ingerencję w sferę majątkowych praw i obowiązków małżeńskich, a co za tym idzie – w funkcjonowanie całej rodziny. Powinno być dokonywane w przypadkach, w których zasadnicze funkcje ustroju wspólności ustawowej nie mogą być dalej realizowane. Musi więc zaistnieć funkcjonalne (aksjologiczne) uzasadnienie dla rezygnacji z realizacji ochronnej i stabilizującej stosunki rodzinne funkcji tego ustroju. Istotnym, prawnym kontekstem stosowania przepisów o ustanowieniu przymusowej rozdzielności majątkowej jest zatem zasada ochrony rodziny sformułowana w art. 18 Konstytucji RP¹. Wyraża ona jedną z najważniejszych i najczęściej przywoływanych wartości konstytucyjnych. Regulacji tej przypisuje się charakter zasady ustrojowej, będącej jednocześnie podstawową konstytucyjną regulacją prawa rodzinnego oraz normą programową skierowaną do ustawodawcy i determinującą obowiązki podmiotów publicznych². Fundamentalny charakter przywołanej zasady nie budzi wątpliwości ze względu na szczególnie doniosłą funkcję, jaką w życiu społecznym pełni rodzina³.

Ponieważ ustanowienie przymusowej rozdzielności majątkowej może istotnie wpływać na prawa osób trzecich, warto przywołać stanowisko Trybunału Konstytucyjnego (TK) oraz doktryny w przedmiocie potencjalnej kolizji interesów tych osób oraz rodziny. W uzasadnieniu wyroku TK z 4.05.2004 r., K 8/03⁴, wskazano, że traktowanie rodziny jako wartości konstytucyjnej podlegającej ochronie i opiece państwa niesie za sobą potrzebę i uzasadnienie tworzenia takich regulacji prawnych, które będą zmniejszać ryzyko zachwiania i przyczyniać się do wzmocnienia ekonomicznych podstaw bytu rodziny – **nawet kosztem ograniczenia praw**

* Autor jest adiunktem w Katedrze Prawa Rodzinnego i Prawa Nieletnich Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz adiunktem w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości.

¹ Ustawa z 2.04.1997 r. – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.). Przepis ten stanowi, że: „małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny, rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej”.

² W. Borysiak [w:] *Konstytucja RP*, t. 1, *Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, komentarz do art. 18, nb 74–75.

³ M. Nazar, *Niektóre zagadnienia małżeństwa i rodziny w świetle unormowań Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Rejent” 1997/5, s. 100–101.

⁴ Dz.U. z 2004 r. Nr 109, poz. 1163.

i **wolności osób trzecich** (wyróż. – J.S.). Z kolei w piśmiennictwie wskazuje się, że istota zagwarantowanej w art. 18 Konstytucji RP ochrony rodziny wyraża się w obowiązku władz publicznych podejmowania działań w stosunku do podmiotów zewnętrznych względem małżonków i rodziny, mających na celu niedopuszczenie do powstania zagrożenia ze strony tych podmiotów zewnętrznych⁵.

Przywołane wyżej stwierdzenia powinny determinować wykładnię unormowań Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego⁶ dotyczących ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej. Odstępstwo od modelu ustawowego, który w przekonaniu ustawodawcy najlepiej chroni i stabilizuje sytuację majątkową rodziny, powinno mieć charakter funkcjonalnie uzasadnionego wyjątku.

Na wstępie należy również zasygnalizować kontekst interpretacyjny, który unormowaniu dotyczącemu ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej nadała reforma małżeńskiego prawa majątkowego z 2004 r.⁷ Nowela ta nie obejmowała przepisów o ustroju przymusowym. Natomiast ustawodawca gruntownie zreformował reguły odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich. Obowiązująca przed 2005 r. zasada pełnej odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków została zniesiona i zastąpiona nowym unormowaniem art. 41 k.r.o., zgodnie z którym możliwość zaspokojenia roszczeń wierzyciela z majątku wspólnego uwarunkowana jest spełnieniem przesłanek w postaci uzyskania zgody drugiego małżonka na zaciągnięcie zobowiązania oraz wymogu, aby zobowiązanie małżonka wynikało z czynności prawnej. W uzasadnieniu rządowego projektu nowelizacji wskazano, że „proponowana regulacja godzi dwa przeciwstawiane dotychczas dobra: interes wierzycieli i dobro rodziny dłużnika. [...] Jeżeli chodzi o dobro rodziny, istotne jest wyłączenie możliwości naruszenia majątku wspólnego w wypadku, gdy dłużnik zaciągnął zobowiązanie bez zgody małżonka”⁸. Podobnie zatem jak w wyżej przywołanym orzeczeniu TK oraz w poglądach doktryny, pierwszeństwo zostało przyznane ochronie interesu majątkowego rodziny, a możliwość zaspokojenia roszczeń wierzycieli z majątku wspólnego została pozostawiona ich zapobiegliwości, poprzez wprowadzenie wymogu uzyskania zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania⁹. Wymaga podkreślenia, że ustanowienie przymusowej rozdzielności majątkowej mogło być przed nowelą dokonywane z uwagi na ryzyko ponoszenia odpowiedzialności majątkiem wspólnym. W ten sposób małżonek, który nie miał wpływu na nielojalne i niegospodarne zachowanie swojego małżonka, mógł przynajmniej w części zapobiec uszczupleniu majątku wspólnego. Przywołana wyżej nowelizacja istotnie zmodyfikowała ocenę tego aspektu, skoro obecnie, co do zasady, pełna odpowiedzialność majątkiem wspólnym jest wyłączona i zależy od uzyskania zgody małżonka.

Należy ponadto zaznaczyć, że ustawodawca w 2007 r. znowelizował unormowanie zawarte w art. 52 k.r.o.¹⁰, który obecnie przewiduje też możliwość żądania

⁵ A. Mączyński, *Konstytucyjne podstawy prawa rodzinnego* [w:] *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. 1, red. W. Wróbel, P. Kardas, T. Sroka, Warszawa 2012, s. 774.

⁶ Ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz.U. z 2017 r. poz. 682) – dalej k.r.o.

⁷ Ustawa z 17.06.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 162, poz. 1691); weszła w życie 20.01.2005 r.

⁸ Uzasadnienie projektu ustawy – o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw, druk sejmowy nr 1566, Sejm IV kadencji, s. 12–13.

⁹ Uzasadnienie..., s. 12–13.

¹⁰ Nowelizacja dokonana ustawą z 7.09.2007 r. o pomocy osobom uprawnionym do alimentów (Dz.U. Nr 192, poz. 1378 ze zm.).

ustanowienia rozdzielności majątkowej przez wierzyciela jednego z małżonków¹¹. Pojawiła się zatem możliwość „zewnętrznej” ingerencji w sytuację majątkową rodziny, którą należy ocenić w świetle przywołanej wyżej zasady ochrony rodziny oraz celów reformy majątkowego prawa małżeńskiego z 2004 r.

Wszystkie przywołane wyżej względy, a zwłaszcza dokonane w latach 2004 i 2007 nowelizacje, zdecydowanie przemawiały na rzecz przeprowadzenia badań empirycznych, których celem jest diagnoza praktyki orzeczniczej w zakresie stosowania art. 52 k.r.o., a zwłaszcza – realizacji konstytucyjnej zasady ochrony rodziny w tym zakresie. Przedstawienie wyników badania zostanie poprzedzone krótką analizą dorobku orzecznictwa Sądu Najwyższego (SN) i doktryny, która pozwoli zarysować najważniejsze obszary badawcze.

2. USTANOWIENIE ROZDZIELNOŚCI MAJĄTKOWEJ PRZEZ SĄD – ANALIZA UNORMOWANIA ART. 52 K.R.O.

2.1. Uwagi ogólne

Orzeczenie sądu ustanawiające przymusową rozdzielność majątkową kształtuje małżeński ustrój majątkowy, a więc, co do zasady, zapada w czasie trwania małżeństwa. W orzecznictwie SN dopuszczane są jednak wyjątki od tej zasady. I tak np. w wyroku z 9.02.1996 r.¹² Sąd Najwyższy uznał za możliwe kontynuowanie procesu o ustanowienie rozdzielności majątkowej w przypadku śmierci małżonka w toku tego postępowania, jeśli wystąpił on z żądaniem ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną. Większą doniosłość praktyczną mają sytuacje, w których w trakcie postępowania dotyczącego ustanowienia rozdzielności majątkowej zostaje wydany i uprawomocnia się wyrok rozwodowy lub separacyjny. W wyroku z 11.12.2008 r.¹³, przywołując wcześniejsze orzecznictwo, SN uznał za ugruntowany pogląd, zgodnie z którym możliwe jest orzeczenie o zniesieniu wspólności majątkowej z datą wsteczną także po prawomocnym rozwiązaniu małżeństwa, jeżeli powództwo o zniesienie wspólności zostało wytoczone przed uprawomocnieniem się wyroku rozwodowego. Warto również wskazać, że w wyroku z 14.04.2011 r.¹⁴ Sąd Najwyższy uznał, iż zawarcie przez małżonków małżeńskiej umowy majątkowej ustanawiającej rozdzielność również nie powoduje utraty uprawnień stanowiącego podstawę uprzednio wniesionego powództwa o ustanowienie rozdzielności majątkowej z dniem wcześniejszym niż wytoczenie tego powództwa.

Ponieważ przeprowadzone badanie aktowe ujawniło liczne przypadki uznania powództwa przez pozwanego małżonka przy jednoczesnym ograniczeniu postępowania dowodowego, należy przywołać treść uzasadnienia wyroku SN z 26.07.2000 r.¹⁵, w którym słusznie wskazano, że fakt, iż drugi małżonek godzi się

¹¹ Szerzej na ten temat – por. pkt 3 niniejszego opracowania.

¹² Wyrok SN z 9.02.1996 r., I CRN 9/96, OSNC 1996/6, poz. 85; por. też postanowienie SN z 19.03.1987 r., III CRN 50/87, OSNCP 1988/5, poz. 71. Por. też krytykę poglądu SN przedstawioną przez M. Sychowicza [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011, s. 348–349.

¹³ Wyrok SN z 11.12.2008 r., II CSK 371/08, OSNC 2009/12, poz. 171; por. też uchwały SN: z 14.04.1994 r., III CZP 44/94, OSNC 1994/10, poz. 190 oraz z 30.05.1996 r., III CZP 54/96, OSNC 1996/10, poz. 130.

¹⁴ Wyrok SN z 14.04.2011 r., IV CSK 460/10, OSNC 2012/1, poz. 11.

¹⁵ Wyrok SN z 26.07.2000 r., I CKN 293/00, LEX nr 51332.

z żądaniem nie zwalnia sądu od obowiązku ustalenia, czy istnieją „ważne powody” zniesienia i czy istniały wcześniej wobec zgłoszenia żądania zniesienia wspólności z datą wsteczną.

2.2. Ustanowienie rozdzielności majątkowej na żądanie małżonka

Ustanowienie przymusowej rozdzielności majątkowej na żądanie małżonka zostało przez ustawodawcę uwarunkowane przesłanką ważnych powodów. Jak już wyżej wspomniano, powinny one uzasadniać odstąpienie od ustroju ustawowego, który realizuje istotne z punktu widzenia ochrony rodziny funkcje¹⁶. W uchwale Pełnego Składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z 9.06.1976 r. – Zalecenia kierunkowe w sprawie wzmoczenia ochrony rodziny¹⁷ – jako cele ustroju wspólności majątkowej wskazano umacnianie rodziny oraz zapewnienie jej ustabilizowanej bazy materialnej. W wyroku z 31.01.2003 r.¹⁸ SN powtórzył te stwierdzenia, a także wskazał, że ustrój wspólności ustawowej najlepiej realizuje zasadę równych praw obojga małżonków w dziedzinie stosunków majątkowych stanowiących materialną podstawę funkcjonowania rodziny. Z kolei w wyroku z 4.11.2004 r., w bardziej lapidarnym stwierdzeniu odwołując się do przywołanego orzeczenia, SN uznał dobro rodziny za cel ustroju małżeńskiej wspólności ustawowej¹⁹. Jakkolwiek ustawodawca nie posłużył się klauzulą dobra rodziny w przypadku ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej, to należy wykluczyć konflikt tej wartości z ważnymi powodami, o których mowa w art. 52 k.r.o. O ważnych powodach można zatem mówić wtedy, gdy ustrój ustawowy (względnie ustrój wspólności umownej) przestał spełniać wskazane wyżej funkcje, a zaistniałe okoliczności uzasadniają objęcie sytuacji majątkowej małżonków zasadami rozdzielności majątkowej nawet wbrew woli jednego z nich²⁰. W przywołanym wyżej wyroku SN z 31.01.2003 r. wskazano wprost, że: „przez ważne powody, dające podstawę do zniesienia tej wspólności, przyjęło się rozumieć wytworzenie się takiej sytuacji, która w konkretnych okolicznościach faktycznych wywołuje stan pociągający za sobą naruszenie lub poważne zagrożenie interesu majątkowego jednego z małżonków i z reguły także dobra rodziny”.

W piśmiennictwie wskazuje się, że ważne powody można określić jako „sytuacje, w których dalsze trwanie wspólności pociąga za sobą w danych warunkach poważne zagrożenie lub – tym bardziej – naruszenie interesu majątkowego małżonka żądającego zniesienia wspólności”²¹. Jednocześnie przesłanka ważnych powodów pełni funkcję gwarancyjną, chroniąc interesy małżonka słabszego ekonomicznie, który mógłby zostać pokrzywdzony wskutek doprowadzenia do uchylenia ustroju majątkowego przez drugiego małżonka²².

¹⁶ Taka sytuacja będzie miała najczęściej miejsce. Nie można również wykluczać zastąpienia ustrojem przymusowym ustroju wynikającego z małżeńskiej umowy majątkowej.

¹⁷ Uchwała SN z 9.06.1976 r., III CZP 46/75, OSNCP 197/9, poz. 184; por. też wyrok SN z 20.05.1976 r., III CRN 373/75, OSNCP 1977/2, poz. 31.

¹⁸ Wyrok SN z 31.01.2003 r., IV CKN 1710/00, LEX nr 78281.

¹⁹ Wyrok SN z 4.11.2004 r., V CK 215/04, LEX nr 277885.

²⁰ Por. np. J.St. Piątowski, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, Warszawa 1955, s. 140.

²¹ J.St. Piątowski [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.St. Piątowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985, s. 474.

²² Por. wyrok SN z 20.05.1976 r., III CRN 373/75; por. też K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015, s. 372.

Odnosząc się do ostatniego z przywołanych aspektów, należy zwrócić uwagę na znaczenie dla wykładni zastosowanej w art. 52 k.r.o. klauzuli ważnych powodów przywołanych w punkcie 1 niniejszego opracowania, znowelizowanych w 2004 r. zasad odpowiedzialności małżonków za zobowiązania. Jak wskazują omawiane dalej wyniki przeprowadzonego badania aktowego, częstym motywem żądania ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej jest obawa związana z długami, które zaciągnął lub może zaciągnąć pozwany małżonek. Ustanowienie rozdzielności majątkowej jest postrzegane jako gwarancja bezpieczeństwa finansowego małżonka występującego z żądaniem. Należy zaznaczyć, że jeżeli małżonek ten nie wyraził zgody na zaciągnięcie zobowiązania, ustanowienie rozdzielności majątkowej może wręcz pogorszyć jego sytuację, pozbawiając go prawa do przedmiotów majątkowych nabywanych przez drugiego małżonka, które zgodnie z art. 31 k.r.o. stałyby się składnikiem majątku wspólnego (np. wynagrodzenia za pracę tego małżonka), jak też ułatwiając wierzycielom skierowanie egzekucji do udziału w majątku wspólnym, powstałego w wyniku ustania ustroju wspólności majątkowej. Ocena przesłanki ważnych powodów przez sąd wymaga zatem ustalenia rzeczywistej możliwości naruszenia interesów majątkowych małżonka występującego z żądaniem, a także – jak wspomniano wyżej – uwzględnienia interesu (dobra) całej rodziny. Wydaje się, że sama obawa przed długami, na których zaciągnięcie małżonek nie wyraził zgody – w świetle obecnego unormowania art. 41 k.r.o. – nie wystarcza do uznania, iż została spełniona omawiana przesłanka. Konieczne jest więc przeprowadzenie przez sąd postępowania dowodowego, które pozwoli ustalić szereg okoliczności istotnych z punktu widzenia oceny sytuacji majątkowej rodziny. W tym kontekście, z zastrzeżeniem konieczności ustalenia spełnienia przesłanek określonych w art. 41 k.r.o., zachował aktualność pogląd SN, który wskazał, że: „ocena wystąpienia przesłanek określonych w art. 52 § 1 k.r.o. wymaga poczynienia ustaleń co najmniej w odniesieniu do: wielkości majątku wspólnego, istnienia zadłużenia, jego rozmiarów i okoliczności powstania, wielkości majątku odrębnego małżonka-dłużnika i sposobu wykonywania przezeń zobowiązania, a także kwestii dotyczących utrzymania i wychowania małoletnich dzieci stron”²³.

W piśmiennictwie zwrócono uwagę, że „liberalna”, tj. skoncentrowana wyłącznie na interesie majątkowym rodziny, wykładnia klauzuli ważnych powodów mogła prowadzić do naruszenia praw osób trzecich – wierzycieli²⁴. Trafnie też wskazano, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego z lat 90. XX w. zarysowała się tendencja do uwzględnienia interesu tych osób w sprawach dotyczących ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej²⁵. W myśl wskazań SN, oceniając istnienie ważnych powodów, sąd powinien zbadać, czy powództwo nie zmierza do pokrzywdzenia wierzycieli jednego z małżonków²⁶. W tym kontekście warto również przywołać tezę zawartą w wyroku SN z 27.02.1995 r.²⁷ o następującym

²³ Wyrok SN z 13.01.2000 r., II CKN 1070/98, „Prokuratura i Prawo” 2000/4, poz. 30; por. też wyrok SN z 17.12.1999 r., III CKN 506/98, „Wokanda” 2000/4, s. 8–9.

²⁴ H. Mądrzak, *Ewolucja zasad odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania jednego z małżonków a ochrona interesu osób trzecich*, „Rejent” 1998/5(85), s. 136 i n.

²⁵ Por. zestawienie wyrażających tę tendencję orzeczeń SN, przedstawione przez M. Sychowicza [w:] *Kodeks...*, s. 342–343.

²⁶ Por. np. wyroki SN: z 11.01.1995 r., II CRN 148/94, OSNC 1995/4, poz. 70; z 24.05.1994 r., I CRN 50/94, OSNC 1995/12, poz. 246; z 6.12.1995 r., I CRN 215/95, LEX nr 852452.

²⁷ Wyrok SN z 27.02.1995 r., III CRN 7/95, LEX nr 50585.

brzmieniu: „Nie samo zaciągnięcie długu, nawet znacznego, lecz dopiero zaciągnięcie takiego długu, który nie był usprawiedliwiony interesem rodziny kwalifikuje zachowanie pozwanego małżonka jako naganne i przy istnieniu niepomyślnych prognoz co do tego aby małżonek ten powstrzymał się w przyszłości od tego rodzaju zachowania, spełnia warunki do uznania zaciągnięcia długu za ważny powód w rozumieniu art. 52 KRO”. Ustosunkowując się do zasygnalizowanej wyżej linii orzeczniczej, należy ponownie podkreślić znaczenie nowelizacji małżeńskiego prawa majątkowego (w szczególności zasad odpowiedzialności małżonków za zobowiązania) z 2004 r. Nie sposób jest obecnie ujmować w kategoriach ważnego powodu – w rozumieniu art. 52 k.r.o. – zagrożenia odpowiedzialnością z tytułu zobowiązania, na które małżonek żądający ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej wyraził zgodę przewidzianą w art. 41 k.r.o. Z kolei – jak wyżej wskazano – z punktu widzenia małżonka-powoda bezcelowe byłoby żądanie ustanowienia rozdzielności w warunkach braku jego zgody na zaciągnięcie zobowiązań przez drugiego małżonka²⁸. W tym zatem zakresie zdezaktualizowały się przywołane wyżej wskazania Sądu Najwyższego, który zalecał badanie, czy ustanowienie rozdzielności nie zmierza do pokrzywdzenia wierzycieli jednego z małżonków – ustanowienie rozdzielności może być dla nich korzystne, umożliwiając skierowanie egzekucji do udziału, który powstanie po ustaniu wspólności.

Na podstawie orzecznictwa SN należy wskazać, że przesłanka ważnych powodów może zostać spełniona w przypadku zagrożenia nabytego już majątku wspólnego niegospodarnością i roztrwonieniem przez jednego z małżonków²⁹. Taki stan może być np. skutkiem nałogów małżonka – uzależnienia od alkoholu, narkotyków czy hazardu, skłonności do podejmowania ryzykownych i nieroztropnych decyzji finansowych. Słusznie jednak wskazano w piśmiennictwie, że nie powinny uzasadniać ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej okoliczności niezawinione przez małżonka, takie jak jego choroba³⁰.

Jak wykazało badanie, którego wyniki zostały omówione w dalszej części niniejszego opracowania, bardzo często żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej następuje w sytuacji faktycznej separacji małżonków. Okoliczność ta zwykle wiąże się z rozkładem więzi gospodarczych między nimi lub prowadzi do takiego stanu. Separacja faktyczna jest też z reguły związana z ustaniem pożycia małżonków w zakresie więzi duchowej i fizycznej, co może prowadzić do utraty wzajemnego zaufania i ograniczenia możliwości współdziałania w zarządzie majątkiem wspólnym. Odpowiedź na pytanie, czy separacja faktyczna stanowi ważny powód w rozumieniu art. 52 k.r.o., komplikuje brak ustawowej definicji tego stanu. Rozłączenie małżonków może się bowiem wiązać z różnym stopniem rozkładu ich pożycia. W tym kontekście warto przywołać stanowisko Sądu Najwyższego, który w wyroku z 14.01.2005 r.³¹ wskazał, że przesłanką zastosowania art. 52 § 1 k.r.o. jest trwałe zerwanie wszelkich stosunków majątkowych oraz brak możliwości podejmowania wspólnych decyzji gospodarczych, jako konsekwencji uprzedniego

²⁸ Por. też J. Pawliczak [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, t. V, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, red. K. Osajda, Warszawa 2017, komentarz do art. 52 k.r.o., s. 594.

²⁹ Zob. wyrok SN z 31.01.2003 r., IV CKN 1710/00.

³⁰ J.St. Piątkowski, *Stosunki...*, s. 141.

³¹ Wyrok SN z 14.01.2005 r., III CK 112/04, LEX nr 602707.

ustania więzi rodzinnopravných między małżonkami i co za tym idzie powstania trwałego stanu separacji faktycznej. W wyroku z 4.11.2004 r.³² SN uznał za ważny powód w rozumieniu art. 52 k.r.o. separację małżonków, uniemożliwiającą im współdziałanie w zarządzie majątkiem wspólnym. Aprobując – co do zasady – pogląd wyrażony w przywołanych orzeczeniach, można wskazać, że w istocie ważnym powodem uzasadniającym ustanowienie rozdzielnosci majątkowej jest brak możliwości wykonywania wspólnie zarządu przez małżonków. Sytuacja taka może powstać również w małżeństwie niepozostającym w separacji faktycznej. To zaś prowadzi do wniosku, że sam fakt separacji faktycznej małżonków może się okazać niewystarczający do przyjęcia, iż zachodzą ważne przyczyny zniesienia wspólności³³.

2.3. Ustanowienie rozdzielnosci majątkowej na żądanie wierzyciela

Zgodnie z art. 52 § 1a k.r.o. ustanowienia przez sąd rozdzielnosci majątkowej może żądać także wierzyciel jednego z małżonków, jeżeli uprawdopodobni, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków³⁴. Warto w tym miejscu omówić pierwotny kształt projektu nowelizacji z 2007 r., która wprowadziła do unormowań Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego możliwość ustanowienia przymusowej rozdzielnosci majątkowej na żądanie wierzyciela.

W poselskim projekcie ustawy o funduszu alimentacyjnym³⁵ została przewidziana zmiana przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego dotyczących odpowiedzialności małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich. W art. 32 projektu ustawy proponowano zmianę, polegającą na dodaniu nowego art. 41¹ k.r.o., przewidującego że w przypadku niemożności zaspokojenia zobowiązań alimentacyjnych z majątku osobistego małżonka, wierzyciel może żądać zaspokojenia także z majątku wspólnego małżonków³⁶. W uzasadnieniu projektowanej ustawy wskazano na potrzebę skuteczniejszej egzekucji alimentów oraz przywołano ograniczenia, jakie w tym zakresie stwarza art. 41 k.r.o., oceniając je jako niesprawiedliwe. Proponowana zmiana wprowadzała zatem odstępstwo od przewidzianej w art. 41 k.r.o. zasady, warunkującej możliwość zaspokojenia roszczeń wierzyciela uzyskaniem zgody małżonka dłużnika na zaciągnięcie zobowiązania. Uprzywilejowanie wierzyciela alimentacyjnego można ocenić jako słuszne, ponieważ zobowiązania alimentacyjne mają charakter prawnorodzinny, a umożliwienie ich zaspokojenia stanowi wartość równorzędną względem celów

³² Wyrok SN z 4.11.2004 r., V CK 215/04, LEX nr 277885. Por. też m.in. wyrok SN z 11.12.2008 r., II CSK 371/08.

³³ Taki pogląd został wprost wyrażony w wyroku SN z 7.01.2000 r., II CKN 385/99, LEX nr 51644.

³⁴ Przyjmuje się, że w przypadku tym istnieje współuczestnictwo konieczne i jednolite po stronie małżonków; por. np. M. Sychowicz [w:] *Kodeks...*, komentarz do art. 52, nb 44; J. Pawliczak [w:] *Komentarze...*, s. 608.

³⁵ Por. poselski projekt ustawy o funduszu alimentacyjnym, druk sejmowy z 15.12.2006 r., nr 1393, Sejm V kadencji. W toku prac parlamentarnych tytuł ustawy uległ zmianie na „Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów”.

³⁶ W projekcie tym przewidziano także art. 47² k.r.o., który wylęczał powoływanie się względem wierzyciela alimentacyjnego na rozdzielnosc umowną lub umowne ograniczenie wspólności. Projekt nie przewidywał koniecznych zmian ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (obecnie tekst jedn.: Dz.U. z 2018 r. poz. 155 ze zm. – dalej k.p.c.) w zakresie nadawania klauzuli wykonalności przeciwko małżonkowi dłużnika alimentacyjnego.

realizowanych przez art. 41 k.r.o. – w jednym i drugim przypadku chodzi o ochronę interesów majątkowych wynikających ze stosunków rodzinnoprawnych. Proponowane rozwiązanie prawne nie prowadziło do ustania samego ustroju ustawowego, co wydaje się zasadne z punktu widzenia jego funkcji.

Jednakże w ostatecznej, uchwalonej wersji ustawy, której nadano tytuł „Ustawa o pomocy osobom uprawnionym do alimentów”, zostało przyjęte rozwiązanie odmienne³⁷. Zmianie uległa treść art. 52 k.r.o., a nie przepisów dotyczących wprost odpowiedzialności małżonków za zobowiązania.

Przed wszystkim wymaga podkreślenia, że obowiązujące unormowanie umożliwia ingerencję w małżeńskie stosunki majątkowe każdemu wierzycielowi, nie tylko alimentacyjnemu, przy czym ingerencja ta ma charakter bardzo daleko idący i prowadzi do zniesienia samego małżeńskiego ustroju ustawowego (względnie – ustroju umownego). Może być zatem krzywdząca dla drugiego małżonka np. wtedy, gdy nie wykonuje on pracy zawodowej i zajmuje się pracą w gospodarstwie domowym. Sformułowana w art. 52 § 1a k.r.o. przesłanka ma charakter zobiektywizowany (uprawdopodobnienie, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków), inaczej niż w przypadku klauzuli ważnych powodów, która umożliwia sądowi ocenę całokształtu sytuacji małżonków i sprzyja wydaniu orzeczenia uwzględniającego te czynniki. Z tych względów należy krytycznie odnieść się do przyjętego w art. 52 § 1a k.r.o. rozwiązania. Również w piśmiennictwie omawiane unormowanie prawne zostało ocenione jako prowadzące do nadmiernej i niedopuszczalnej ingerencji osoby trzeciej w sprawy majątkowe małżonków³⁸.

Zaspokojenie wierzytelności wymaga dokonania podziału majątku wspólnego wtedy, gdy majątek osobisty dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie roszczeń wierzyciela, a ten nie może skierować egzekucji do majątku wspólnego z uwagi na ograniczenia wynikające z art. 41 k.r.o. Zgodnie z art. 52 § 1a k.r.o. okoliczności te powinny zostać jedynie uprawdopodobnione, co oznacza, że nie jest wymagane zachowanie przepisów o postępowaniu dowodowym³⁹. Daleko idące uprzywilejowanie wierzyciela w porównaniu z małżonkiem żądającym ustanowienia rozdzielności majątkowej również nakazuje krytycznie odnieść się do omawianej regulacji. Względy funkcjonalne przemawiają na rzecz możliwie ścisłej jej wykładni w szczególności, gdy chodzi o ocenę podnoszonych w postępowaniu sądowym okoliczności, jako mających uprawdopodobnić konieczność dokonania podziału majątku wspólnego w celu zaspokojenia roszczeń wierzyciela⁴⁰. Jak się wydaje, instrumentem łagodzącym rygoryzm omawianego rozwiązania prawnego może być w niektórych przypadkach posłużenie się konstrukcją nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 Kodeksu cywilnego⁴¹). Możliwość taka została, co do zasady, dopuszczona przez SN w wyroku z 4.04.2014 r.⁴²

Przywołane wyżej wątpliwości zdecydowanie przemawiały na rzecz przeprowadzenia badania, które pozwoliłoby ustalić, jaka jest skala wykorzystania nowej

³⁷ Dostępne na stronie internetowej Sejmu RP opinie prawne dotyczące projektu ustawy nie wskazują na konieczność modyfikacji pierwotnej wersji omawianych unormowań.

³⁸ K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks...*, s. 370.

³⁹ Tak J. Pawliczak [w:] *Komentarze...*, komentarz do art. 52 k.r.o., nt. 92.

⁴⁰ Pogląd taki formułuje K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks...*, s. 370.

⁴¹ Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. z 2017 r. poz. 459 ze zm.) – dalej k.c.

⁴² Wyrok SN z 4.04.2014 r., II CSK 387/13, OSNC 2015/4, poz. 46.

możliwości dochodzenia zaspokojenia roszczeń przez wierzycieli oraz jaka jest praktyka orzecznicza sądów w tym zakresie.

2.4. Ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wsteczną

Nowelizacja przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego z 2014 r. ograniczyła wątpliwości dotyczące ustanowienia rozdzielności majątkowej z dniem wcześniejszym niż dzień wytoczenia powództwa. Możliwość taka została wprost przewidziana w art. 52 § 2 zd. 2 k.r.o., który warunkuje ją zaistnieniem „wyjątkowych wypadków”, wśród których – przykładowo – wskazano życie małżonków w rozłączeniu.

Wydaje się oczywiste, że intencją ustawodawcy było ograniczenie dopuszczalności ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną w porównaniu z ustanowieniem jej z datą wniesienia powództwa. Natomiast redakcja przywołanego przepisu może nasuwać wątpliwości. Jak już wcześniej wspomniano i jak wskazują prezentowane dalej wyniki badania, pozostawianie małżonków w rozłączeniu (separacji faktycznej⁴³) nie należy do sytuacji wyjątkowych, gdy chodzi o żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej. Słusznie zatem w piśmiennictwie przywoływane są przykłady separacji kwalifikowanej przez długotrwałość i brak współdziałania małżonków⁴⁴. Nie jest też jasne, na czym ma polegać wyjątkowość przypadków uzasadniających ustanowienie rozdzielności z datą wsteczną i jak należy odnieść tę klauzulę do klauzuli ważnych powodów. Z pewnością jednym z czynników uzasadniających ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wcześniejszą niż data wniesienia powództwa jest wcześniejsze zaistnienie ważnych powodów⁴⁵. Ponadto, wskazana jest skrupulatność sądu w ocenie tej sytuacji i precyzyjne dokonanie ustaleń co do czasu zaistnienia istotnych z punktu widzenia rozstrzygnięcia okoliczności. Przykładowo, jako niewłaściwe należałoby ocenić „prewencyjne” ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wsteczną w związku z obawami małżonka zgłaszającego żądanie, obawiającego się skutków nieznanymi mu czynności potencjalnie dokonanych przez drugiego małżonka.

3. DOTYCHCZASOWE BADANIA EMPIRYCZNE DOTYCZĄCE USTANOWIENIA ROZDZIELNOŚCI MAJĄTKOWEJ

Problematyka ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej (według dawnej terminologii – zniesienia przez sąd wspólności majątkowej) była w ubiegłym wieku przedmiotem badań empirycznych⁴⁶. Ze względu na znaczne oddalenie w czasie, fragmentaryczność analizy oraz odmienny dobór próby warunkowany celami badań, nie będą one przedmiotem szczegółowego omówienia.

⁴³ Należy podzielić pogląd J. Pawliczaka, który utożsamia pojęcia życia w rozłączeniu i separacji faktycznej; por. J. Pawliczak [w:] *Komentarze...*, komentarz do art. 52 k.r.o., s. 598. Obowiązujące unormowania prawne nie dają wystarczających podstaw do dokonywania w tym zakresie dystynkcji znaczeniowych; por. też J. Ignaczewski [w:] *Małżeńskie prawo majątkowe*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2014, s. 221.

⁴⁴ M. Sychowicz [w:] *Kodeks...*, s. 345.

⁴⁵ Por. np. wyroki SN: z 11.12.2008 r., II CSK 371/08; z 26.07.2000 r., I CKN 293/00, LEX nr 51332.

⁴⁶ T. Zyznowski, *Postępowanie w sprawach o zniesienie małżeńskiej wspólności majątkowej*, „Zeszyty Problematyko-Analityczne” 1970/18; A. Dyoniak, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków wobec osób trzecich*, Warszawa–Poznań 1980; A. Dyoniak, *Odpowiedzialność za długi przy prowadzeniu działalności gospodarczej*, „Rejent” 1995/6; A. Oleszko, *Zniesienie małżeńskiej wspólności majątkowej a ochrona dobra rodziny*, „Problemy Wymiaru Sprawiedliwości” 1979/17.

Punkt odniesienia dla interpretacji wyników badania aktowego prezentowanego w niniejszym opracowaniu może natomiast stanowić badanie przeprowadzone w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości przez E. Holewińską-Łapińską⁴⁷. Objęło ono akta 135 spraw rozpoznanych przez 15 sądów z całej Polski w 1997 r. Badaniu podlegały postępowania przeprowadzone w odmiennym od dzisiejszego stanie prawnym, jak też w innym kontekście społeczno-gospodarczym. W tym czasie – jak już wyżej wskazano – obowiązywały reguły odpowiedzialności małżonków za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich, które zasadą czyniły odpowiedzialność majątkiem wspólnym. Inaczej zatem mogła być oceniana przesłanka ważnych powodów, gdy chodzi o zagrożenie majątku wspólnego zobowiązaniami zaciąganyymi samodzielnie przez jednego z małżonków. Inaczej również można było postrzegać ochronę interesu wierzycieli. W stanie prawnym obowiązującym w 1997 r. art. 52 k.r.o. nie zawierał jednoznacznego wskazania możliwości ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną. Nie istniała też regulacja przewidująca ustanowienie rozdzielności majątkowej na żądanie wierzyciela jednego z małżonków. Autorka raportu podkreślała też kontekst społeczny badanej przez siebie praktyki orzeczniczej sądów oraz unormowań małżeńskiego prawa majątkowego, tj. dokonującą się w tym czasie transformację ustrojową, a w szczególności przemiany gospodarcze⁴⁸. Upowszechnienie różnych form prowadzenia działalności gospodarczej, a co za tym idzie – konieczność ponoszenia ryzyka jej prowadzenia – stawiały pod znakiem zapytania adekwatność ukształtowanego w poprzednim okresie modelu ustroju ustawowego do zmieniających się uwarunkowań społeczno-gospodarczych. Po 20 latach wydaje się, że obowiązujący model ustroju ustawowego można uznać za utrwalony i adekwatny również do zmienionych uwarunkowań.

W badaniu przeprowadzonym przez E. Holewińską-Łapińską, jako najczęściej występujący ważny powód ustanowienia rozdzielności majątkowej zidentyfikowano separację faktyczną małżonków. Jednocześnie interesująca obserwacja dotyczyła sygnalizowanego w orzecznictwie SN i doktrynie niebezpieczeństwa wykorzystania sądowego zniesienia wspólności w celu pokrzywdzenia wierzycieli. Badanie nie potwierdziło takiej praktyki. Rozbieżność tę autorka zapewne słusznie przypisała wyjątkowości spraw trafiających do Sądu Najwyższego⁴⁹.

Podkreślenia wymaga ustalenie, że sądy w postępowaniu dotyczącym zniesienia wspólności majątkowej z reguły nie prowadziły wyczerpującego postępowania dowodowego. Rodzi to wątpliwości w zakresie stosowania przez sądy regulacji wynikającej z art. 431 w zw. z art. 452 k.p.c., z których wynika zakaz oparcia rozstrzygnięcia wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych⁵⁰. W tym kontekście podkreślenia wymaga również bardzo wysoki odsetek spraw zakończonych uwzględnieniem powództwa (92%)⁵¹.

⁴⁷ E. Holewińska-Łapińska, *Zniesienie przez sąd małżeńskiej wspólności majątkowej*, Warszawa 1999; Raport z badania dostępny w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości.

⁴⁸ E. Holewińska-Łapińska, *Zniesienie...*, s. 2–3.

⁴⁹ E. Holewińska-Łapińska, *Zniesienie...*, s. 44. Warto podkreślić wagę tego ustalenia również w kontekście wypowiedzianych w doktrynie jednoznacznych stwierdzeń, według których powództwo o zniesienie wspólności stało się jednym z „najczęściej spotykanych sposobów działania *in fraudem legis*”; por. H. Mądrzak, *Ewolucja...*, s. 130.

⁵⁰ E. Holewińska-Łapińska, *Zniesienie...*, s. 42–43, 45.

⁵¹ E. Holewińska-Łapińska, *Zniesienie...*, s. 43.

Istotna była też obserwacja dotycząca świadomości prawnej małżonków w badanych sprawach, która decyduje o wystąpieniu z żądaniem. Autorka ustaliła, że znajomość przepisów kształtujących ustawowy ustrój majątkowy czy możliwość zawarcia umowy majątkowej jest z reguły bardzo niska⁵².

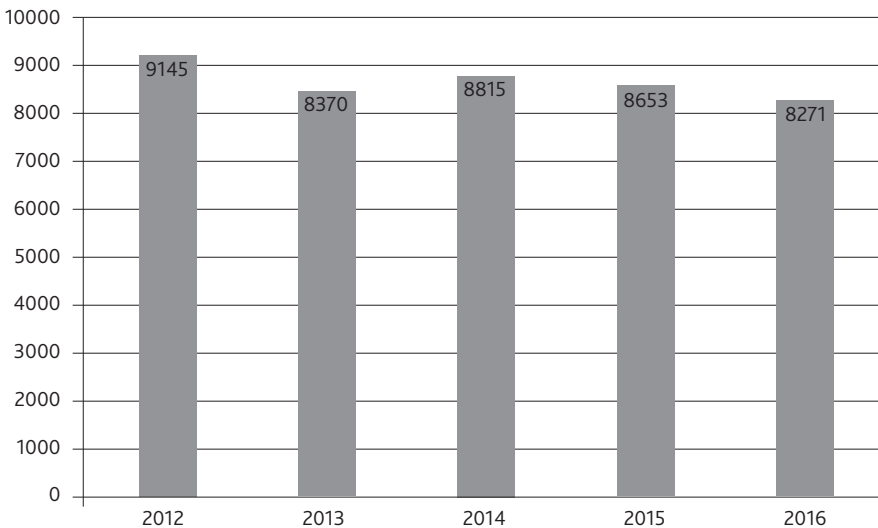
4. WYNIKI BADANIA AKTOWEGO DOTYCZĄCEGO USTANOWIENIA PRZEZ SĄD ROZDZIELNOŚCI MAJĄTKOWEJ

4.1. Organizacja badania i dobór próby

Organizacja badania i dobór próby wymagały w pierwszej kolejności określenia skali (liczby) postępowań dotyczących ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej. Ewidencja statystyczna Ministerstwa Sprawiedliwości (MS) dostarcza jedynie podstawowych informacji. Na jej podstawie nie jest np. możliwe wskazanie, jaka liczba postępowań została wszczęta pozwem małżonka, a jaka pozwem wierzyciela. Na wykresie 1 zilustrowano liczebność spraw będących przedmiotem niniejszego opracowania, rozpatrywanych w całej Polsce na przestrzeni ostatnich 5 lat.

Wykres 1

Sprawy o ustanowienie przez sąd rozdzielności majątkowej w latach 2012–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań MS w sprawach rodzinnych i nieletnich MS-S16 z lat 2012–2016.

Z prezentowanych wyżej danych wynika, że w ostatnich latach nie odnotowano wyraźnej tendencji spadkowej lub wzrostowej, gdy chodzi o sprawy, których przedmiotem jest ustanowienie rozdzielności majątkowej. Oznacza to w szczególności, że nie odnotowuje się wzrostu popularności żądania ustanowienia rozdzielności przez wierzycieli, jako środka prowadzącego do zaspokojenia ich roszczeń. Samą liczbę omawianych

⁵² E. Holewińska-Lapińska, *Zniesienie...*, s. 45–46.

postępowań, porównując ją do innych spraw rodzinnych w sądach rejonowych, należy ocenić jako umiarkowaną. Przykładowo, odnotowuje się zdecydowanie więcej postępowań w przedmiocie alimentów (blisko 55 000 spraw w 2016 r.), ale też inne rodzaje postępowań w sprawach rodzinnych, które występują znacznie rzadziej (np. 169 postępowań o nakazanie wypłacania wynagrodzenia do rąk drugiego małżonka).

Mając na względzie te ustalenia, określono wielkość próby na ok. 200 akt spraw sądowych. Przyjęto założenie, że badaniu będą podlegały sprawy toczące się na żądanie zarówno małżonka, jak i wierzyciela, a prośba o akta zostanie sformułowana w taki sposób, aby do badania nadesłane zostały akta w proporcji realnie odpowiadającej liczebności obu kategorii postępowań. Dobór spraw miał charakter losowy, przy czym o nadesłanie akt spraw zostały poproszone sądy z całej Polski, z ośrodków o różnej wielkości (zarówno duże, jak i małe miasta), a liczba spraw była ważona – odpowiadała proporcjonalnie liczbie wszystkich spraw rozpatrywanych w tych sądach. Ostatecznie do badania zakwalifikowano 195 akt spraw⁵³.

4.2. Strony postępowania, sytuacja rodzinna małżonków

W pierwszej kolejności należy wskazać, kto był stroną postępowań objętych badaniem i kto wystąpił z żądaniem ustanowienia rozdzielności majątkowej.

Tabela 1 Osoba występująca z żądaniem ustanowienia rozdzielności majątkowej przez sąd		
Powód	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Żona	130	66,6
Mąż	51	26,2
Wierzyciel	14	7,2
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

W badanej próbie wyraźnie zaznaczyła się dysproporcja między liczbą postępowań toczących się na skutek wytoczenia powództwa przez małżonków i wierzycieli. Mąż lub żona występowali z żądaniem ustanowienia rozdzielności aż w 181 sprawach (92,9% badanej próby), natomiast wierzyciel był powodem jedynie w 14 sprawach (7,2%). Nawet jeżeli uzyskany wynik obciążony jest błędem statystycznym, to skala dysproporcji między tymi kategoriami spraw jednoznacznie świadczy o tym, że wprowadzona nowelą z 2007 r. możliwość wystąpienia z żądaniem przez wierzyciela nie jest powszechnie wykorzystywana⁵⁴. Przyczyn takiego stanu rzeczy może być wiele. Przypuszczalnie wierzyciele postrzegają omawiane żądanie jako zaledwie pierwszy etap na długiej i kosztownej drodze prowadzącej do zaspokojenia ich roszczeń. Zapewne w wielu przypadkach sytuacja majątkowa małżonków (rozmiar ich majątku

⁵³ Były to sprawy rozpatrywane przed Sądami Rejonowymi w: Bielsko-Białej, Brzozowie, Chorzowie, Świeciu, Oleśnie, Strzelinie, Kutnie, Kluczborku, Działdowie, Łomży, Strzelcach Opolskich, Tychach, Białymstoku, Prudniku, Elku, Rzeszowie, Białej Podlaskiej, Opocznie, Łęczycy.

⁵⁴ Zakładając trafność uzyskanego wyniku badania, liczba spraw o ustanowienie rozdzielności majątkowej przez wierzyciela wynosiłaby w 2016 r. 595 postępowań.

wspólnego) nie gwarantuje realizacji tych roszczeń. Natomiast popularność sądowego ustanowienia rozdzielnosci w stosunkach między małżonkami może być podyktowana kosztami, które muszą oni ponieść w celu doprowadzenia do ustanowienia rozdzielnosci majątkowej. Zgodnie z art. 27 pkt 6 ustawy z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁵⁵ w sprawach o ustanowienie przez sąd rozdzielnosci majątkowej pobiera się od pozwu opłatę stałą w wysokości 200 zł, przy czym należy pamiętać, że strony mogą korzystać ze zwolnienia od ponoszenia kosztów sądowych lub uzyskać ich zwrot od strony przegrywającej. Z kolei zgodnie z § 8 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 28.06.2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej⁵⁶, maksymalna stawka za sporządzenie aktu notarialnego dokumentującego umowę majątkową małżeńską wynosi 400 zł. Ustalenie tego rodzaju motywów na podstawie badanych akt było utrudnione. Niemniej w jednym z postępowań strona wprost na rozprawie zeznała, że wystąpiła z pozwem do sądu ze względu na niższe koszty doprowadzenia do rozdzielnosci majątkowej, a sąd wydał wyrok uwzględniający powództwo. Jak się wydaje, sytuacja taka nie była odosobniona, na co pośrednio może wskazywać znaczna liczba spraw, w których doszło do uznania powództwa (por. analizę wyników badania w dalszej części niniejszego opracowania).

W grupie spraw wszczętych pozwem wierzyciela, w 9 przypadkach dłużnikiem był mąż, a w pięciu – żona.

Należy również podkreślić, że w grupie spraw toczących się na skutek wniesienia powództwa przez małżonka zdecydowanie częściej stroną żądającą ustanowienia rozdzielnosci była żona (ponad 2,5-krotnie częściej – 130 powództw żon niż mężów – 51). Przyczyn takiego stanu rzeczy można upatrywać w wielu czynnikach, które zostaną omówione w dalszej części opracowania. W tym miejscu wśród nich, przykładowo, można wskazać większy odsetek uzależnień wśród mężczyzn.

Na podstawie badanych akt możliwe było ustalenie wieku małżonków oraz ich stażu małżeńskiego – czasu trwania małżeństwa do chwili wystąpienia z powództwem o ustanowienie rozdzielnosci majątkowej.

Tabela 2
Wiek małżonków w chwili wniesienia pozwu do sądu

Wiek	Żony		Mężowie	
	l. bezwzgl.	procenty	l. bezwzgl.	procenty
20–29 lat	23	11,8	13	6,7
30–39 lat	45	23,1	51	26,2
40–49 lat	54	27,7	45	23,1
50–59 lat	54	27,7	57	29,1
60–69 lat	16	8,2	23	11,8
70–79 lat	3	1,5	4	2,1
80–82 lat	0	0	2	1
Ogółem	195	100	195	100

Źródło: opracowanie własne.

⁵⁵ Tekst jedn.: Dz.U. z 2016 r. poz. 623 ze zm.

⁵⁶ Tekst jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 237 ze zm.

Uzupełniając informacje przedstawione w tabeli 2, należy wskazać, że średnia wieku żon wynosiła 44,99 lat (mediana – 45), a średnia wieku mężów – 46,94 lat (mediana – 46). Najmłodsza żona miała ukończone 21 lat, a najstarsza – 75. Wśród mężów – dwóch najmłodszych miało ukończone 25 lat, a najstarszy – 82 lata.

Wyniki badania w zakresie wieku małżonków nie ujawniły znaczących odchyleń czy charakterystycznych tendencji. Zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn najliczniej reprezentowane były grupy w przedziałach 30–39 lat (23,1% żon i 26,2% mężów), 40–49 lat (27,7% żon i 23,1% mężów) i 50–59 lat (27,7% żon i 29,9% mężów). Jak widać, liczby te są zbliżone. Natomiast mniejszą liczbę małżonków odnotowano w przedziale wieku między 20 a 29 lat (11,8% żon i 6,7% mężów) oraz w grupie małżonków najstarszych.

Jak się wydaje, różnice liczebności grup małżonków najmłodszych, w średnim wieku i najstarszych nie powinny być związane z przedmiotem badanych postępowań sądowych, lecz wiążą się one z mniejszą liczbą osób najmłodszych i najstarszych pozostających w związkach małżeńskich. Wyniki badania w zakresie wieku małżonków nie pozwalają zatem na potwierdzenie hipotezy o korelacji między ich wiekiem (np. niedoświadczeniem) a wystąpieniem problemów (ważnych powodów) uzasadniających ustanowienie rozdzielności majątkowej.

Tabela 3		
Czas trwania małżeństwa w chwili wniesienia pozwu do sądu		
Czas trwania małżeństwa	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Do 4 lat	23	11,8
5–9	25	12,8
10–14	23	11,8
15–19	23	11,8
20–24	18	9,2
25–29	30	15,5
30–34	16	8,2
35–39	25	12,8
40–44	5	2,6
45–49	3	1,5
50–55	2	1
Nie wynikało z akt	2	1
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

Dla oceny funkcjonowania instytucji sądowego ustanowienia rozdzielności majątkowej nie bez znaczenia pozostają wyniki badania dotyczące czasu trwania małżeństw, w których taka rozdzielność miała zostać ustanowiona. Uwagę zwraca zbliżona wielkość wyodrębnionych w tabeli 3 grup małżeństw o określonym stażu, wynosząca w badanej próbie ok. 12%. Odchylenie od tej tendencji w grupach małżeństw trwających od 20 do 24 lat oraz od 30 do 34 lat, których było odpowiednio – 18 (9,2%) i 16 (8,2%), jest niewielkie i zapewne wynika z możliwego

w badanej próbie błędu statystycznego. Wyraźne zmniejszenie liczebności dotyczy dopiero małżeństw długoletnich, trwających powyżej 40 lat i z pewnością wynika z ich mniejszej liczby w całej populacji. Można zatem stwierdzić, że badanie nie dało podstaw do wyodrębnienia kategorii małżeństw, w których długość ich trwania wyraźnie korespondowałaby z ryzykiem ustanawiania rozdzielnosci majątkowej. W szczególności nie ma takiej korelacji w małżeństwach trwających krótko, w których ze względu na brak doświadczenia czy też wzajemnego rozeznania przez małżonków sposobu prowadzenia swoich spraw majątkowych, można by się spodziewać komplikacji w tym zakresie, prowadzących do wystąpienia z żądaniem ustanowienia rozdzielnosci.

Jak już wskazano, w orzecznictwie SN oraz w doktrynie podkreślane jest znaczenie separacji faktycznej jako okoliczności ocenianej w kategoriach przesłanki ważnego powodu do ustanowienia rozdzielnosci majątkowej. Również prezentowane dalej wyniki badania aktowego wskazują na tę okoliczność jako jedną z najczęstszych. Ponieważ stan separacji faktycznej oznacza rozkład pożycia małżeńskiego, często stanowi etap prowadzący do rozwodu małżonków. Dlatego przedstawione w tabeli 3 wyniki warto porównać z danymi ogólnopolskimi dotyczącymi rozwodów. Jak wynika z informacji publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny (GUS), w 2015 r. najczęściej rozwodziły się małżeństwa o krótkim stażu: 16 526 rozwodów małżeństw trwających od 5 do 9 lat i 13 868 rozwodów małżeństw trwających do 4 lat, przy ogólnej liczbie rozwodów wynoszącej w tymże roku 67 296. Rozwodów małżeństw trwających od 25 do 29 lat było najmniej, tj. 4739⁵⁷. Natomiast w prezentowanym badaniu, właśnie w tej ostatniej grupie, odnotowano najwięcej przypadków wystąpienia z żądaniem ustanowienia rozdzielnosci majątkowej (30 spraw – 15,4% badanej próby). Brak jest zatem analogii w zakresie liczby rozwodów oraz przypadków uzasadniających ustanowienie rozdzielnosci majątkowej w poszczególnych grupach wyodrębnionych według czasu trwania małżeństwa.

Tabela 4
Wykształcenie małżonków

Rodzaj wykształcenia	Żony		Mężowie	
	l. bezwzgl.	procenty	l. bezwzgl.	procenty
Podstawowe	2	1	1	0,5
Zawodowe	30	15,4	46	23,6
Średnie i policealne	30	15,4	28	14,4
Wyższe	19	9,7	12	6,2
Nie wynikało z akt	114	58,5	108	55,3
Ogółem	195	100	195	100

Źródło: opracowanie własne.

Z jednej strony, wydaje się, że wykształcenie małżonków stanowi czynnik, który w ocenie sądów w mniejszym stopniu może wiązać się z omawianym w niniejszym

⁵⁷ Rocznik Demograficzny 2016, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, Tabl. 36(68) Rozwody w 2015 r. według okresu trwania małżeństwa oraz wieku małżonków w momencie zawierania małżeństwa, s. 243.

opracowaniu problemem. Zapewne z tego powodu, w większości akt spraw brakowało informacji na ten temat (brak informacji o wykształceniu dotyczył 58,5% żon i 55,4% mężów). Z drugiej strony – jak już wskazano – świadomość prawna obywateli ma znaczenie dla występowania z żądaniem ustanowienia rozdzielności majątkowej. Trudno jednocześnie zakładać, że inne niż prawnicze wykształcenie wyższe gwarantuje taką świadomość. Porównanie danych przedstawionych w tabeli 4 z danymi demograficznymi publikowanymi przez GUS prowadzi do wniosku, że uzyskane wyniki nie odbiegają znacznie od danych ogólnopolskich, a różnice mogą wynikać z trudności w porównaniu analogicznych grup ludności oraz błędu statystycznego. Przykładowo, w 2015 r. w Polsce, w grupie ludności powyżej 13. roku życia, wykształcenie wyższe miało 28,3% kobiet i 20% mężczyzn⁵⁸. Wyniki uzyskane w badaniu są tylko nieco niższe – w tabeli 3 wskazano, że wyższe wykształcenie posiadało 9,7% kobiet oraz 6,2% mężczyzn, przy czym wartości te powinny zostać pomnożone co najmniej przez dwa z uwagi na przekraczające połowę badanej próby braki danych.

Natomiast z punktu widzenia oceny przesłanek ustanowienia rozdzielności majątkowej istotne znaczenie może mieć dokonanie ustaleń w zakresie źródeł utrzymania i zatrudnienia małżonków. Informacje na ten temat zostały przedstawione w tabeli 5 i dotyczą sytuacji małżonków w czasie toczącego się postępowania sądowego.

Tabela 5 Zatrudnienie i źródła utrzymania małżonków w chwili wniesienia pozwu do sądu				
Zatrudnienie lub źródło utrzymania	Żony		Mężowie	
	l. bezwzgl.	procenty	l. bezwzgl.	procenty
Umowa o pracę	84	43,1	72	36,9
Umowa o dzieło/zlecenia/prace dorywcze	6	3,1	14	7,2
Działalność gospodarcza	8	4,1	17	8,7
Działalność rolnicza	2	1	5	2,6
Renta/emerytura	31	15,9	24	12,3
Osadzony w zakładzie karnym	0	0	1	0,5
Brak zatrudnienia/bezrobotny	37	19	39	20
Nie wynikało z akt	27	13,8	23	11,8
Ogółem	195	100	195	100

Źródło: opracowanie własne.

Małżonkowie zdecydowanie najczęściej uzyskiwali dochody ze stosunku pracy. Sytuacja taka miała miejsce w przypadku 84 kobiet (43,1%) oraz 72 mężczyzn (36,9%). Najmniej liczna – również, gdy chodzi o oboje małżonków – była grupa osób prowadzących działalność rolniczą. Dochody z tego źródła uzyskiwały jedynie dwie kobiety (1%) i pięciu mężczyzn (2,6%). W piśmiennictwie problematyka ustanowienia rozdzielności majątkowej była analizowana w aspekcie prowadzenia przez

⁵⁸ Rocznik..., Tabl. 22 Ludność według poziomu wykształcenia, s. 164.

małżonków działalności gospodarczej⁵⁹. Tego rodzaju aktywność zawodowa stwarza większe ryzyko finansowe i może sprzyjać sytuacjom, w których ustanowiona byłaby rozdzielność majątkowa. Wydaje się, że w tym kontekście w badaniu ujawniono niską liczbę małżonków prowadzących działalność gospodarczą. Przedsiębiorcami było zaledwie 8 kobiet (4,1%) i 17 mężczyzn (8,7%). Należy przy tym zaznaczyć, że samo prowadzenie działalności gospodarczej nie musiało oznaczać związku tego rodzaju aktywności zawodowej z ważnym powodem będącym podstawą żądania małżonka lub niemożnością zaspokojenia roszczeń przez wierzyciela⁶⁰. Natomiast jako wysoki należy ocenić odsetek spraw, w których małżonkowie pozostawali bez pracy oraz niezarobkowych źródeł utrzymania (37 kobiet – 19% i 39 mężczyzn – 20%).

Wymaga podkreślenia, że w badaniu odnotowano wysoki odsetek postępowań, w których na podstawie akt sprawy nie można było w ogóle stwierdzić, jaki był status zawodowy małżonków (27 kobiet – 13,8% i 23 mężczyzn – 11,8%). Tymczasem okoliczność ta ma istotne znaczenie z punktu widzenia oceny sytuacji rodziny, jej dobra, a co za tym idzie – przesłanki ważnych powodów. Wskazane liczby należy ocenić jako wysokie tym bardziej, że ustalenia w zakresie statusu zawodowego małżonków były możliwe najczęściej na podstawie zawartych w badanych aktach pozwów i wzmianek w protokołach rozprawy, nie zaś dowodów przeprowadzonych specjalnie w celu zbadania tych okoliczności⁶¹.

Kolejnym istotnym czynnikiem z punktu widzenia oceny sytuacji rodziny, której dotyczyło postępowanie, jest dokonanie ustaleń w zakresie liczby dzieci na utrzymaniu małżonków, małoletności lub pełnoletności dzieci oraz ewentualnej ingerencji w sposób wykonywania władzy rodzicielskiej. Badane akta nie dostarczały w tym zakresie wyczerpujących informacji, a sądy z reguły nie prowadziły szczegółowego postępowania dowodowego w przedmiocie sytuacji dzieci stron. Informacje na ten temat pojawiały się w pismach procesowych stron względnie ich zeznaniach.

Tabela 6		
Dzieci małżonków w chwili wystąpienia z żądaniem ustanowienia rozdzielności majątkowej		
Dzieci małżonków	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Tylko małoletnie	78	40
Tylko pełnoletnie	72	36,9
Małoletnie i pełnoletnie	17	8,7
Małżonkowie nie mieli wspólnych dzieci	13	6,7
Nie wynikało z akt	15	7,7
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

W największej liczbie spraw (95 postępowań – 48,7%) małżonkowie mieli wspólne małoletnie dzieci. W tej liczbie w 17 postępowaniach (8,7%) część dzieci

⁵⁹ A. Dyoniak, *Odpowiedzialność za długi...*

⁶⁰ Przyczyny uzasadniające ustanowienie rozdzielności majątkowej zostaną scharakteryzowane w dalszej części opracowania.

⁶¹ Przebieg postępowania dowodowego zostanie scharakteryzowany w dalszej części opracowania.

była już pełnoletnia. W znacznej liczbie spraw (72 postępowania – 36,9%) wszystkie wspólne dzieci osiągnęły już pełnoletność. W 13 sprawach (6,7%) małżeństwa były bezdzietne. Akta nie dostarczyły informacji na temat dzieci w 15 przypadkach (7,7%).

Ankieta do badania akt sądowych zawierała pytania dotyczące władzy rodzicielskiej rodziców. Jak już jednak wspomniano, sposób prowadzenia postępowania dowodowego przez sądy w większości przypadków nie pozwalał na dokonanie precyzyjnych ustaleń w tym zakresie. Niemniej jednak należy zaznaczyć, że pozytywna informacja wskazująca na ingerencję we władzę rodzicielską zdarzała się sporadycznie: w jednej sprawie było wiadomo, że dziecko umieszczono w pieczy zastępczej, w jednej wykonywanie władzy rodzicielskiej było objęte nadzorem kuratora sądowego i również w jednej – władza rodzicielska została ograniczona na podstawie art. 58 k.r.o. Niezależnie od zasygnalizowanych wyżej trudności, można sformułować tezę, że w rodzinach, których dotyczyło postępowanie, nie odnotowano trudności wychowawczych powodujących interwencję sądu opiekuńczego.

Ponieważ znaczna część małżeństw w badanych sprawach pozostawała w separacji faktycznej, dokonano ustaleń w zakresie miejsca pobytu dzieci. W 63 przypadkach dzieci pozostawały z matką, w 6 – z ojcem, a w 24 – z obojgiem.

Diagnoza sytuacji majątkowej małżonków, zwłaszcza wtedy, gdy żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej pochodzi od jednego z nich i wymaga zbadania wystąpienia przesłanki ważnych powodów, wymaga oceny realizacji obowiązku alimentacyjnego między członkami rodziny. Ze względu na uprzywilejowanie tego rodzaju wierzytelności nie bez znaczenia pozostaje także w przypadku wierzyciela. Również w tym zakresie badane akta bardzo często nie zawierały jednoznacznych informacji.

Jedynie w pięciu aktach badanych spraw (2,6%) zawarta była informacja o skonkretyzowaniu w orzeczeniu sądowym obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny (chodziło o obowiązek na rzecz małżonka – obowiązek alimentacyjny na rzecz dzieci był badany osobno). Przypadki te dotyczyły obowiązku po stronie męża. W tej liczbie, w trzech sprawach wiadomo było, że obowiązek był wykonywany, w jednej sprawie nie był wykonywany, a w jednej – brakowało informacji na ten temat. Interpretacja pozostałych przypadków, w więc tych akt, w których pozytywna informacja o orzeczeniu sądowym nie występowała, może być obciążana błędem. Z tym zastrzeżeniem, że na podstawie całokształtu dostępnych informacji ustalono, iż w 164 sprawach (84,1%) orzeczenie takie nie zostało wydane, a w 26 przypadkach (13,3%) badane akta nie dawały żadnych podstaw do wskazania, czy sąd orzekł o obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny czy nie.

Gdy chodzi o alimenty na rzecz wspólnych dzieci małżonków, ustalono, że zostały one wcześniej zasądzone w 37 sprawach: w 36 przypadkach (18,5%) obciążały one męża, a w jednym (0,5%) – żonę. Na podstawie 115 akt spraw (59%) można było sformułować twierdzenie, że alimenty nie zostały zasądzone. W pozostałych przypadkach (43 sprawy – 22%) akta nie dawały podstaw do sformułowania oceny w omawianym zakresie bądź też małżonkowie byli bezdzietni.

W przypadkach, w których miało miejsce wydanie wcześniejszego orzeczenia w sprawie alimentów na rzecz wspólnych dzieci, ustalono, że 9 małżonków

wykonywało swój obowiązek alimentacyjny w całości, a 7 małżonków – w części. W 16 sprawach było wiadomo, że małżonek uchylał się od świadczenia alimentów, a w pięciu nie było na ten temat żadnych informacji.

Przywołane wyżej liczby, zarówno gdy chodzi o małżonków, których obowiązek alimentacyjny został ustalony orzeczeniem sądu, jak i tych z nich, którzy nie wywiązali się z obowiązku, nie wydają się wysokie, szczególnie zważywszy na fakt, że w znacznej liczbie spraw – o czym niżej – małżonkowie pozostawali w separacji faktycznej. Wydaje się zatem, że spory między małżonkami dotyczące obowiązku alimentacyjnego nie stanowią istotnego czynnika pozostającego w korelacji z występowaniem o ustanowienie rozdzielności majątkowej. Natomiast jako zbyt wysoką należy ocenić liczbę akt spraw, w których nie znalazły się informacje dotyczące realizacji obowiązku alimentacyjnego małżonków.

Jak już wskazano przy okazji analizy orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz dorobku doktryny, separacja faktyczna małżonków jest jednym z czynników, które mogą pozostawać w istotnym związku z żądaniem ustanowienia rozdzielności majątkowej. W tabeli 7 zostały zaprezentowane wyniki badania w tym zakresie. Należy zaznaczyć, że w tym miejscu przedstawione zostały informacje na temat pożycia małżonków, które wynikały z akt badanych spraw, niezależnie od tego, czy separacja faktyczna była przez małżonków wskazywana jako ważny powód ustanowienia rozdzielności. Wyniki badania dotyczące przyczyn skierowania pozwu do sądu zostaną przedstawione w dalszej części opracowania.

Tabela 7 Separacja faktyczna małżonków				
Pożycie małżonków	Powód			Ogółem
	Żona	Mąż	Wierzyciel	
Separacja faktyczna	74 (37,9%)	38 (19,5%)	2 (1%)	114 (58,4%)
Okresowe pozostawanie w rozłączeniu	3 (1,5%)	1 (0,5%)	0	4 (2%)
Brak separacji faktycznej	52 (26,7%)	12 (6,2%)	6 (3,1%)	70 (36%)
Nie wynikało z akt	1 (0,5%)	0	6 (3,1%)	7 (3,6%)
Ogółem	130 (66,6%)	51 (26,2%)	14 (7,2%)	195 (100%)

Źródło: opracowanie własne.

Odnosząc się do wyników badania przedstawionych w tabeli 7, należy przede wszystkim zaznaczyć, że na podstawie analizowanych akt możliwe było zazwyczaj ustalenie, czy małżonkowie ze sobą zamieszkują czy też pozostają w rozłączeniu (mieszkają osobno). Ocena wywiązania się z obowiązków małżeńskich, w tym wspólnego pożycia, zwykle – ze względu na zakres postępowania dowodowego – była utrudniona. Niemniej można wskazać, że z reguły stan separacji faktycznej oznaczał ustanie pożycia małżonków we wszystkich trzech sferach: duchowej, fizycznej i gospodarczej.

W większości spraw (114 przypadków – 58,5%) małżonkowie pozostawali w separacji faktycznej. Nie jest zaskakujące, że przewaga ta ujawniła się w postępowaniach toczących się na skutek wniesienia pozwu przez jednego z małżonków. Warto zauważyć, że dysproporcja między sprawami toczącymi się na skutek

powództwa żony i męża ujawniła się w większym natężeniu w przypadkach, w których separacja faktyczna nie występowała (52 powództwa żon i 12 – mężów), niż w sprawach, w których małżonkowie pozostawali w rozłączeniu (74 powództwa żon i 38 – mężów). W nielicznych przypadkach odnotowano stan pośredni, polegający na okresowym rozłączeniu małżonków, który wynikał np. z podejmowanej za granicą pracy. Sytuacja taka wystąpiła w czterech sprawach: trzech z powództwa żony i jednej z powództwa męża. W sprawach, w których powodem był wierzyciel jednego z małżonków, separacja faktyczna wystąpiła jedynie w 2 przypadkach.

Uzyskane wyniki potwierdzają tezę, że – z jednej strony – separacja faktyczna jest czynnikiem, który bardzo często współwystępuje z żądaniem małżonka ustanowienia rozdzielności majątkowej. Z drugiej strony, należy jednak zauważyć, że przypadki o takim charakterze nie stanowiły tak zdecydowanej większości jak we wcześniej publikowanych badaniach⁶².

Charakterystykę omawianego problemu dopełnia obserwacja w zakresie czasu trwania rozłączenia małżonków. Dokonanie obliczeń było możliwe w 110 przypadkach akt spraw, które zawierały konkretną informację o dacie, w której rozpoczęła się separacja faktyczna.

Tabela 8		
Czas trwania separacji faktycznej małżonków do chwili wniesienia powództwa		
Czas trwania separacji	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Rozpoczęła się po wniesieniu powództwa	3	2,7
Krócej niż 1 miesiąc	11	10
Od 1 do 3 miesięcy	30	27,3
Od 4 do 6 miesięcy	21	19,1
Od 7 do 12 miesięcy	13	11,8
Od 1 roku do końca 2 roku	11	10
Powyżej 2 lat do końca 5 roku	13	11,8
Powyżej 5 lat	8	7,3
Ogółem	110	100

Źródło: opracowanie własne.

W badanej próbie zaznaczyła się interesująca tendencja dotycząca separacji faktycznej, poprzedzającej wystąpienie z powództwem o ustanowienie rozdzielności majątkowej. W najliczniejszej z wyodrębnionych grup spraw separacja ta trwała bardzo krótko. W 44 sprawach (40% postępowań, w których możliwe było dokonanie obliczeń czasu) nie przekroczyła ona 3 miesięcy. Z kolei separacja trwająca powyżej 2 lat wystąpiła w 21 sprawach (19,1%), z czego tylko w ośmiu (7,3%) trwała dłużej niż 5 lat. Przytoczone wyniki świadczą o tym, że decyzja o ustanowieniu rozdzielności majątkowej zapada zazwyczaj szybko i jest związana z ustaniem pożycia między małżonkami. W przypadkach tych ocena, czy separacja faktyczna

⁶² W badaniu E. Holewińskiej-Lapińskiej z 1999 r. separacja faktyczna jako powód żądania małżonka została wskazana w 76% badanych spraw.

współwystępuje z brakiem możliwości współdziałania w zarządzie majątkiem wspólnym, może być jednak utrudniona.

Jak wspomniano wyżej, analizowane akta spraw nie stanowiły wyczerpującego źródła informacji na temat wywiązywania się przez małżonków z obowiązków małżeńskich oraz stopnia rozkładu ich pożycia. W szczególności trudno było ustalić, czy rozkład ten miał charakter zupełny czy częściowy. Informacje na ten temat można było odnaleźć w wypowiedziach samych stron postępowania, często emocjonalnych, zawartych w pismach procesowych oraz protokołach rozprawy. Ustalono, że jedynie w 26 sprawach (13,3% całej próby) między małżonkami nie nastąpił w ogóle rozkład pożycia i pozostawali oni we wspólnym pożyciu.

We wskazanym wyżej kontekście należy interpretować wyniki badania w zakresie winy rozkładu pożycia. Wyrok sądu w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej nie obejmuje tej kwestii, a zatem i postępowanie dowodowe nie jest prowadzone w celu przypisania jednemu z małżonków winy za zaistniałą sytuację. Niemniej jednak badane akta dawały podstawę do sformułowania subiektywnej oceny, że w 63 sprawach (32,3% całej próby) wina rozkładu pożycia obciążała męża, a jedynie w 2 sprawach (1%) – żonę. Nawet zakładając orientacyjny charakter uzyskanych wyników w omawianym zakresie, uwagę zwraca dysproporcja winy kobiet i mężczyzn.

W badanych sprawach podjęto próbę identyfikacji problemów występujących w małżeństwach. Po stronie żon odnotowano ich znacznie mniej: w 3 przypadkach (1,5%) wystąpił ich alkoholizm, w dwóch (1%) – karalność i również w dwóch – zaburzenia psychiczne. Zupełnie odmiennie wyniki prezentują się po stronie mężczyzn. W 69 sprawach występował problem alkoholizmu męża, w czterech (2,1%) – narkomanii. W 12 przypadkach (6,2%) mężowie byli uzależnieni od hazardu, w 23 (11,8%) stosowali w domu przemoc, w 15 (7,7%) byli karani, a w ośmiu (4,1%) byli dotknięci zaburzeniami psychicznymi. Tak więc również identyfikacja problemów występujących w rodzinach potwierdza dysproporcję przyczyn decydujących o rozkładzie pożycia po stronie mężów i żon. Takiego wniosku nie osłabia wspomniane już ograniczanie przez sądy postępowania dowodowego i wynikający z tego brak możliwości poczynienia pewnych ustaleń w przypadku wielu badanych akt. Czynniki ten może bowiem dotyczyć w równym stopniu kobiet i mężczyzn.

Badanie aktowe obejmowało próbę ustalenia stanu cywilnego małżonków, których dotyczyło postępowanie, tj. czy została orzeczona ich separacja prawna lub rozwód bądź czy toczyło się postępowanie w tej sprawie. Analiza dotyczyła także tego, czy małżonkowie nosili się z zamiarem wystąpienia z tego rodzaju powództwami.

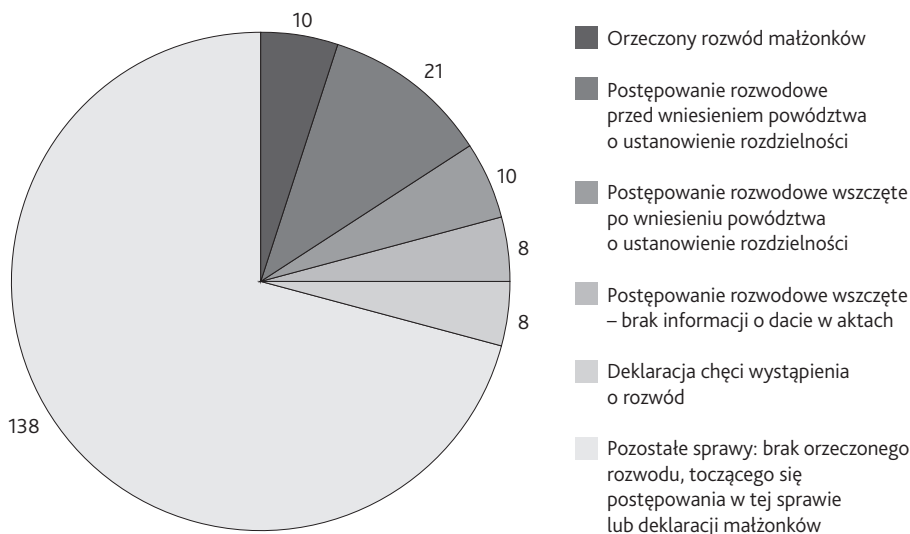
Tylko w jednej sprawie między małżonkami została orzeczona separacja. Nastąpiło to w trakcie trwania postępowania dotyczącego ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej. W przypadku tym pozew o separację został wniesiony przed wytoczeniem powództwa o ustanowienie rozdzielności majątkowej. Ponadto, w jednym przypadku wszczęta uprzednio sprawa o separację nie zakończyła się w trakcie postępowania o ustanowienie rozdzielności majątkowej.

Inaczej przedstawiają się wyniki badania w zakresie orzeczenia rozwodu i postępowania rozwodowego małżonków. W 10 badanych sprawach (5,1%) w chwili orzekania przez sąd małżonkowie byli po rozwodzie. Liczbę tę można by ocenić jako

nieznaczną, jednakże w znaczącej liczbie przypadków postępowanie rozwodowe zostało wszczęte. W 21 sprawach (10,8%) nastąpiło to przed wniesieniem pozwu o ustanowienie rozdzielności majątkowej, w 10 (5,1%) – po tej chwili i w 8 (4,1%) w chwili, która nie wynikała z akt. Ponadto w 8 sprawach spośród tych, w których małżonkowie nie byli ani po rozwodzie, ani nie toczyło się postępowanie rozwodowe, zgłaszali oni jednoznacznie zamiar wytoczenia powództwa rozwodowego. Podsumowując przywołane wyżej wyniki, można wskazać, że w prawie 1/3 spraw (57 postępowań) małżonkowie byli po rozwodzie lub rozwód prawdopodobnie nastąpił po zakończeniu sprawy o ustanowienie rozdzielności majątkowej. W licznej grupie przypadków ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami służy zatem osiągnięciu skutku majątkowego rozwodu w szybszym czasie niż w drodze długotrwałego procesu rozwodowego.

Wykres 2

Rozwód małżonków, których dotyczyło postępowanie w sprawie ustanowienia rozdzielności majątkowej

Źródło: Opracowanie własne.

Rozstrzygnięcie o ustanowieniu rozdzielności majątkowej wymaga poczynienia ustaleń zwłaszcza w zakresie sytuacji majątkowej małżonków, w szczególności określenia, w jakim ustroju majątkowym pozostają.

W niemal całej badanej próbie, w momencie skierowania sprawy do sądu małżonkowie pozostawali w ustroju wspólności ustawowej (188 spraw – 96,4%). Zaledwie w jednym przypadku obowiązywał ich ustrój umowy, w postaci rozdzielności majątkowej. W 4 sprawach (2,1%) małżonkowie pozostawali już w ustroju przymusowym, przy czym był to ustrój ustanowiony uprzednim orzeczeniem sądu. Sprawy te zakończyły się umorzeniem postępowania. Należy zaznaczyć, że w chwili wniesienia powództwa w żadnej sprawie nie odnotowano ustroju przymusowego powstałego na skutek ogłoszenia upadłości małżonka, jęgo ubezwłasnowolnienia lub

orzeczenia separacji. Z akt spraw objętych badaniem wynikało ponadto, że w jednej sprawie już po wniesieniu powództwa małżonkowie zawarli majątkową umowę małżeńską, ustanawiając rozdzielną majątkową. Również to postępowanie zakończyło się umorzeniem.

Tabela 9 Ustrój majątkowy małżonków w chwili wystąpienia z pozwem		
Rodzaj ustroju	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Ustawowy	188	96,4
Umowny – rozdzielną majątkową	1	0,5
Przymusowy – z mocy orzeczenia sądu	4	2,1
Brak ustroju – małżonkowie po rozwodzie	1	0,5
Brak informacji w aktach	1	0,5
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym, niezmiernie istotnym z punktu widzenia wydania rozstrzygnięcia przez sąd zagadnieniem, jest poczynienie ustaleń w zakresie sytuacji majątkowej małżonków, a ściślej stanu i składu ich majątku wspólnego.

Tabela 10 Składniki majątku wspólnego małżonków*		
Rodzaj przedmiotu	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Nieruchomość gruntowa zabudowana budynkiem mieszkalnym	37	18,9
Niezbudowana nieruchomość gruntowa	16	8,2
Prawo własności lokalu lub spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu	44	22,5
Lokatorskie spółdzielcze prawo do lokalu lub prawo najmu lokalu mieszkalnego	2	1
Garaż samochodowy	1	0,5
Środki zgromadzone na rachunku bankowym, oszczędności	17	8,7
Wyposażenie mieszkania	34	17,4
Samochód	46	23,6
Inne pojazdy	1	0,5
Maszyny lub pojazdy rolnicze	3	1,5
Przedsiębiorstwo	1	0,5
Brak majątku wspólnego w jakiegokolwiek postaci	12	6,1
Nie wynikało z akt	57	29,2

*Małżonkowie mogli posiadać więcej niż jeden przedmiot, dlatego liczby nie sumują się do liczby 195 zbadanych spraw.

Źródło: opracowanie własne.

Wymaga podkreślenia, że ze względu na sposób prowadzenia przez sądy postępowania dowodowego, które będzie przedmiotem omówienia w kolejnych punktach niniejszego raportu, ustalenia dotyczące składników majątku wspólnego nie były precyzyjne. Informacje o tych przedmiotach miały z reguły charakter zdawkowy, wynikały ze wzmianek w pismach procesowych lub z zeznań stron. Z reguły też w aktach sądowych nie znajdowały się informacje pozwalające na precyzyjne określenie wartości przedmiotów majątkowych będących składnikami majątku wspólnego lub choćby ich wielkości. Konieczne jest też uczynienie zastrzeżenia, że w tabeli 10 zostały zawarte informacje, które w sposób niebudzący wątpliwości wynikały z akt i jest możliwe, że w majątku wspólnym małżonków znajdowały się inne jeszcze przedmioty, nieujawnione w żaden sposób w postępowaniu sądowym. O fragmentarycznym charakterze dokonanych ustaleń może świadczyć m.in. niewielka liczba spraw (34 sprawy – 17,4%), w których wiadomo było, że w skład majątku wspólnego wchodzi wyposażenie mieszkania zajmowanego przez małżonków. Wydaje się, że w rzeczywistości liczba ta powinna być znacznie wyższa.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że aż w 57 sprawach, a więc niemal w 1/3 badanej próby, brakowało w aktach informacji na temat składu majątku wspólnego. Okoliczność ta ma kluczowe znaczenie z punktu widzenia wydania orzeczenia o ustanowieniu rozdzielności majątkowej, pozwalając na ocenę skutków takiego rozstrzygnięcia oraz ryzyka związanego z utrzymaniem dotychczasowej sytuacji prawnej małżonków. Powinna zatem być – co do zasady – przedmiotem postępowania dowodowego.

Najczęściej wskazywanym składnikiem majątku wspólnego był samochód (46 spraw – 23,6%). Niemal równie często akta zawierały wzmiankę o prawie własności lokalu lub spółdzielczym własnościowym prawie do lokalu mieszkalnego (44 sprawy – 22,5%). Ponieważ, jak już wspomniano, przepisy o ustanowieniu rozdzielności majątkowej były po roku 1989 analizowane w kontekście możliwości prowadzenia działalności gospodarczej przez małżonków, warto tu zaznaczyć, że tylko w jednej sprawie z akt wynikało, iż składnikiem majątku wspólnego było przedsiębiorstwo – firma budowlana (częściej – o czym dalej – występowało prowadzenie działalności gospodarczej), przy czym postępowanie, w którym przedmiot ten został ujawniony, nie było wszczęte przez wierzyciela, lecz przez jednego z małżonków.

Jak wyżej wspomniano, określenie składu majątku wspólnego małżonków dokonywane było w trakcie badania na podstawie jakichkolwiek wzmianek na ten temat, a akta sądowe z reguły nie zawierały uporządkowanego wykazu składników majątku oraz określenia ich wartości. Stąd wartość majątku wspólnego nie mogła zostać określona na podstawie wycen czy inwentarza jego składników. W 23 sprawach wartość majątku wspólnego wynikała – w przybliżeniu – z podanej przez powoda wartości przedmiotu sporu (na ten temat por. pkt 4.4 poniżej).

Istotne znaczenie z punktu widzenia ustanowienia rozdzielności majątkowej należy przypisać ustaleniu istnienia długów obciążających majątek wspólny i majątki osobiste. O ile w przypadku postępowania toczącego się z powództwa wierzyciela należy zakładać istnienie takich zobowiązań obciążających majątek osobisty jednego z małżonków oraz brak odpowiedzialności z majątku wspólnego, o tyle w przypadku powództw małżonków sytuacja może się kształtować w różny sposób. W tym miejscu należy również podkreślić, że prezentowane niżej wyniki dotyczą

wszystkich spraw, niezależnie od tego, na którym z małżonków ciążył dług i czy był on wskazywany jako ważny powód uzasadniający żądanie pozwu. Informacje na ten temat zostaną przedstawione w kolejnym punkcie (4.3 poniżej).

Tabela 11 Długi małżonków*				
Rodzaj długu	Powód			Ogółem
	Żona	Mąż	Wierzyciel	
Dług obciążający majątek osobisty żony	21 (10,7%)	23 (11,8%)	5 (2,5%)	49 (25%)
Dług obciążający majątek osobisty męża	81 (41,5%)	13 (6,6%)	10 (5,1%)	104 (53,2%)
Dług obciążający majątek wspólny	29 (14,9%)	19 (9,7%)	0	48 (24,6%)

* Tabelę opracowano dla 155 spraw, w których aktach istniała informacja o zobowiązaniach małżonków; liczby w kolumnach nie zostały podsumowane, ponieważ w jednej sprawie mogły istnieć zobowiązania żony, męża i wspólne; procenty obliczono dla całej, liczącej 195 przypadków badanej próby.

Źródło: opracowanie własne.

Odnosząc się do wyników zaprezentowanych w tabeli 11, należy przede wszystkim podkreślić, że w zdecydowanej większości spraw objętych badaniem (155 postępowań, co stanowi 79,5% całej próby) na małżonkach ciążyły zobowiązania w postaci niespłaconych długów. Obserwacja ta jest szczególnie istotna w przypadku spraw wszczynanych powództwem małżonka. W kontekście zmiany zasad odpowiedzialności małżonków za zobowiązania wprowadzonej nowelizacją z 2004 r., która uzależniła tę odpowiedzialność od zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania, istotne jest jednak też to, że długi ciężące na majątku wspólnym odnotowano jedynie w 48 sprawach (24,6%). Istnienie zobowiązań obciążających wyłącznie majątki osobiste małżonków, z punktu widzenia ochrony interesu majątkowego rodziny, może przemawiać przeciwko ustanowieniu rozdzielnosci majątkowej, ponieważ ułatwia realizację odpowiedzialności z części masy majątkowej powstałej w wyniku ustania wspólności. Tymczasem odnotowano znaczną liczbę takich przypadków: wśród postępowań wszczynanych pozwem małżonków w 44 sprawach (22,5%) zobowiązanie obciążało majątek osobisty żony, a aż w 94 (48,2%) – męża. Warto zaznaczyć, że w przypadku zobowiązań obciążających majątek męża zdecydowanie częściej z powództwem o ustanowienie rozdzielnosci występowały żony (81 przypadków) niż mężowie (13 przypadków), natomiast taka dysproporcja nie wystąpiła w przypadku zobowiązań obciążających majątek żon (21 powództw żon i 23 powództw męża).

W ramach analizy badanych akt podjęto też próbę kategoryzacji rodzajów długów ciężących na małżonkach i rodzących odpowiedzialność z ich majątków.

Przed wszystkim należy podkreślić, że dominujący rodzaj długów małżonków był związany z zaciągnięciem kredytów konsumpcyjnych. Pod tym pojęciem klasyfikowano różnego rodzaju kredyty, które nie zostały zaciągnięte w celach mieszkaniowych lub w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą. Najczęściej przybierały one postać tzw. chwilówek prowadzących do szybkiego wzrostu zadłużenia i praktycznej niemożności spełnienia świadczenia. Zjawisko to – odnotowywane również w innych badaniach – należy uznać za niepokojące,

Tabela 12
Rodzaj i źródło długów małżonków*

Rodzaj – źródło długu	Dług obciążający majątek osobisty żony		Dług obciążający majątek osobisty męża		Dług obciążający majątek wspólny	
	l.b.	%	l. bezwzgl.	%	l. bezwzgl.	%
Kredyt mieszkaniowy, kredyt na zakup nieruchomości	3	1,5	2	1	30	15,4
Kredyt konsumpcyjny	40	20,5	82	42,1	18	9,2
Zobowiązanie związane z działalnością gospodarczą	5	2,6	9	4,6	3	1,5
Zobowiązanie związane z działalnością rolniczą	0	0	2	1	0	0
Odpowiedzialność wynikająca z umowy poręczenia	2	1	1	0,5	0	0
Odpowiedzialność deliktowa	1	0,5	1	0,5	0	0
Zaległości czynszowe	0	0	1	0,5	3	1,5
Długi z tytułu korzystania z mediów – prądu, gazu, telefonu itp.	2	1	3	1,5	0	0
Zobowiązania alimentacyjne	0	0	2	1	0	0
Długi hazardowe	0	0	1	0,5	0	0
Mandat karny	0	0	1	0,5	0	0
Odpowiedzialność członka zarządu spółki z o.o.	0	0	2	1	0	0
Koszty sądowe	0	0	1	0,5	0	0
Brak informacji na temat rodzaju zobowiązania	2	1	2	1	1	0,5

* Kolumny nie zostały podsumowane, ponieważ w jednej sprawie mógł wystąpić więcej niż jeden rodzaj zobowiązań; procenty obliczono dla całej liczby badanych spraw (195).

Źródło: opracowanie własne.

a promocję tego rodzaju usług finansowych – za społecznie szkodliwą. Najczęściej (82 przypadki – 42,1% całej badanej próby) zobowiązania wynikające z kredytów konsumpcyjnych obciążały mężów i dotyczyły ich majątku osobistego, co oznacza, że umowy kredytowe zostały zawarte bez zgody drugiego małżonka. Jednak także liczba zobowiązań tego rodzaju obciążających majątek osobisty żon była znaczna (40 przypadków – 20,5%). Dość liczne były również sprawy, w których odnotowano zaciągnięcie zobowiązania, z którego odpowiedzialność mogła być realizowana z majątku wspólnego (30 przypadków – 15,4%). Występowanie pozostałych kategorii długów można określić jako sporadyczne, na granicy błędu statystycznego. W szczególności warto zauważyć, że przywoływane w literaturze przypadki zobowiązań uzasadniających ustanowienie rozdzielności majątkowej występowały w omawianym badaniu bardzo rzadko. Zaledwie w jednej sprawie ujawniły się długi wynikające z uprawiania przez małżonka hazardu. Jak wskazano we wcześniejszych rozważaniach, pierwotnym motywem rozszerzenia kręgu osób legitymowanych czynnie do żądania ustanowienia rozdzielności majątkowej o osobę

wierzyciela, była potrzeba zagwarantowania realizacji zobowiązań alimentacyjnych. W badaniu wystąpiły tylko dwa przypadki istnienia długów alimentacyjnych, przy czym żadna z tych spraw nie została wszczęta pozwem wierzyciela.

Na stosowanie przepisów o ustanowieniu rozdzielności majątkowej między małżonkami może mieć też wpływ prowadzenie przez nich działalności gospodarczej, która wiąże się podwyższonym ryzykiem strat.

Tabela 13				
Małżonkowie prowadzący działalność gospodarczą w chwili wystąpienia z powództwem				
Małżonek prowadzący działalność gospodarczą	Powód			Ogółem
	Żona	Mąż	Wierzyciel	
Żona	3 (1,5%)	4 (2,1%)	1 (0,5%)	8 (4,1%)
Mąż	10 (5,1%)	5 (2,6%)	4 (2,1%)	19 (9,8%)
Oboje	2 (1%)	1 (0,5%)	0	3 (1,5%)
Brak działalności gospodarczej	111 (56,8%)	41 (21%)	4 (2,1%)	156 (79,9%)
Nie wynikało z akt	4 (2,1%)	0	5 (2,6%)	9 (4,7%)
Ogółem	130 (66,5%)	51 (26,2%)	14 (7,3%)	195 (100%)

Źródło: opracowanie własne.

W zdecydowanej większości spraw (156 postępowań – 80%) małżonkowie w ogóle nie prowadzili działalności gospodarczej. Wydaje się zatem, że brak jest wyraźnej korelacji między tym czynnikiem a kierowaniem do sądu żądania w przedmiocie ustanowienia rozdzielności majątkowej. Działalność gospodarczą prowadzili częściej mężowie (19 przypadków – 9,7%) niż żony (8 przypadków – 4,1%). W trzech sprawach (1,5%) oboje małżonkowie prowadzili działalność gospodarczą. Natomiast w grupie spraw toczących się z powództwa wierzyciela proporcje między przypadkami, w których małżonkowie prowadzili taką działalność (5 spraw – 2,6%) i nie prowadzili jej (4 sprawy – 2,1%) były wyrównane. Należy jednak podkreślić, że niewielka liczba tego typu postępowań oraz znaczący odsetek tych spośród nich, w których na podstawie akt nie można było ustalić omawianego czynnika, nie pozwalają na sformułowanie jednoznacznych wniosków.

Gdy chodzi o sprawy toczące się z powództwa wierzyciela ustalono, że w 8 przypadkach był on osobą fizyczną, a w sześciu – osobą prawną. Podjęto również próbę określenia przedmiotu działalności wierzycieli występujących z pozwem. Najliczniejszą grupę (5 wierzycieli) stanowiły firmy zajmujące się windykacją wierzytelności. W 3 sprawach wierzyciel był kontrahentem małżonka prowadzącego działalność gospodarczą. Pozostałe sytuacje wystąpiły jednostkowo – wierzyciel był: byłym pracodawcą małżonka, firmą ubezpieczeniową, poręczyicielem, pracownikiem małżonka. W jednej sprawie nie było możliwe określenie przedmiotu działalności wierzyciela. Jak już wyżej wspomniano, niewielka liczba spraw toczących się z powództwa wierzyciela nie uprawnia do formułowania jednoznacznych wniosków. Niemniej wydaje się, że dysproporcja między przypadkami, w których powodem był nabywca wierzytelności zajmujący się ich obrotem i windykacją a pozostałymi sprawami, w których po stronie powodowej występował bezpośredni wierzyciel małżonka, potwierdza tezę, iż przewidziana w art. 52 § 1a k.r.o. możliwość

ustanowienia rozdzielności nie stała się w praktyce efektywnym instrumentem zaspokajania roszczeń i jest wykorzystywana przede wszystkim przez wyspecjalizowane w tym kierunku firmy.

4.3. Żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej

Zawarta w poprzednim punkcie charakterystyka stron postępowania, w szczególności ich sytuacji majątkowej, została dokonana niezależnie od wskazywanych przez nie powodów wystąpienia z powództwem. Próba zrekonstruowania tych przyczyn zostanie dokonana w niniejszym punkcie. Należy jednak zastrzec, że badane akta nie zawsze stanowiły wystarczający i jednoznaczny materiał pozwalający na dokonanie ustaleń w tym zakresie, co wynikało m.in. z lakonicznych uzasadnień zawartych w pozwach, niewielkiej objętości akt i niskiej liczby przeprowadzonych dowodów oraz braku pisemnych uzasadnień wyroków.

Tabela 14		
Ważne powody ustanowienia rozdzielności majątkowej zadeklarowane przez małżonków*		
Powód	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Istniejące długi małżonka	94	51,9
Podejrzenie istnienia długów małżonka	16	8,8
Zagrożenie powstania długów małżonka	51	28,2
Alkoholizm małżonka	44	24,3
Narkomania małżonka	3	1,6
Uzależnienie małżonka od hazardu	11	6,1
Stan zdrowia psychicznego małżonka	11	6,1
Niegospodarność małżonka	31	17,1
Doprowadzenie przez małżonka do utraty części majątku wspólnego	14	7,7
Obawa przed roztrwonieniem przez małżonka majątku wspólnego	1	0,5
Brak możliwości porozumienia w zarządzie majątkiem wspólnym	70	38,7
Brak wiedzy o sytuacji majątkowej małżonka	1	0,5
Separacja faktyczna	100	55,2
Rozkład pożycia mimo braku separacji faktycznej	27	14,9
Brak równowagi w ponoszeniu wspólnych kosztów utrzymania rodziny	45	24,9
Brak równowagi w przyczynianiu się do powstania majątku wspólnego	9	5
Obciążenie majątku wspólnego działalnością gospodarczą małżonka	3	1,6
Brak zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania	2	1,1
Zmuszanie małżonka do zaciągania kredytów	1	0,5
Przewlekłość postępowania rozwodowego	1	0,5
Rozporządzenie składnikiem majątku osobistego, na który poczyniono nakłady z majątku wspólnego	1	0,5

*W jednej sprawie mógł wystąpić więcej niż jeden powód, dlatego liczby w kolumnach nie sumują się do liczby 181 spraw wszczętych powództwem małżonka, dla której obliczono procenty.

Źródło: opracowanie własne.

W grupie 181 spraw wszczętych powództwem małżonka występowały różnorodne powody zgłaszane jako uzasadnienie żądania ustanowienia rozdzielnosci majątkowej. Wyodrębniono aż 21 kategorii tych przyczyn. Należy zaznaczyć, że z reguły współwystępowały one w poszczególnych sprawach. Najczęściej odnotowano wskazywanie przez małżonków separacji faktycznej, jako okoliczności uzasadniającej ustanowienie rozdzielnosci majątkowej (100 przypadków – 55,2%), przy czym jedynie w 5 postępowaniach stanowiła ona jedyny ważny powód w rozumieniu art. 52 k.r.o. wskazany przez strony. Warto dodać, że mimo to w czterech z nich zapadł wyrok ustanawiający rozdzielnosc majątkową, a w jednym – postępowanie umorzono.

Bardzo liczną grupę postępowań stanowiły te, w których powodowie uzasadniali żądanie ustanowienia rozdzielnosci majątkowej istniejącymi długami małżonka (94 sprawy – 51,9%), podejrzeniem ich istnienia (16 spraw – 8,8%) lub obawą przed ich powstaniem (51 spraw – 28,2%). Zsumowanie wymienionych kategorii stawia jednak ten rodzaj podnoszonych przez małżonków okoliczności na pierwszym miejscu pod względem liczebności w całym badaniu. Obawa przed skutkami zaciąganych przez małżonka zobowiązań stanowiła najczęstszy motyw skierowania sprawy do sądu. Fakt ten wymaga podkreślenia w kontekście omawianych wyżej konsekwencji reformy zasad odpowiedzialności małżonków majątkiem wspólnym za zobowiązania jednego z nich uwarunkowanej przesłanką w postaci zgody małżonka. Jak się wydaje, samo istnienie długów, które nie prowadzą do odpowiedzialności majątkiem wspólnym małżonków, nie powinno być kwalifikowane w kategoriach ważnych powodów w rozumieniu art. 52 § 1 k.r.o. Analiza treści pozwów, z reguły przygotowywanych przez małżonków samodzielnie, bez udziału profesjonalnego pełnomocnika, oraz treści zeznań małżonków na rozprawie prowadziła do wniosku, że żądanie ustanowienia rozdzielnosci majątkowej postrzegali oni intuicyjnie jako sposób zabezpieczenia swoich interesów majątkowych, pozostając w błędnym przeświadczeniu o obowiązujących zasadach odpowiedzialności małżonków za zobowiązania.

W badanych sprawach często występował niebudzący wątpliwości w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego powód ustanowienia rozdzielnosci majątkowej w postaci braku możliwości porozumienia w zakresie zarządu majątkiem wspólnym (70 spraw – 38,7%). Okoliczność ta, współwystępując z separacją faktyczną małżonków, może uzasadniać zastosowanie art. 52 k.r.o. i ustanowienie rozdzielnosci majątkowej. Należy jednak zaznaczyć, że ustalenie w postępowaniu sądowym rzeczywistej możliwości współdziałania małżonków w świetle ograniczonego zakresu postępowania dowodowego (szerzej na ten temat por. pkt 4.4 poniżej) może nasuwać uzasadnione wątpliwości.

W jednej sprawie, wprost z oświadczenia małżonka wynikało, że motywem wystąpienia z powództwem była przewlekłość postępowania rozwodowego, a więc chęć przyspieszenia jednego z oczekiwanych skutków rozwodu. W świetle omówionych wyżej wyników badania, które wskazały na dużą liczbę przypadków toczącego się już postępowania rozwodowego, przywołany motyw mógł w rzeczywistości występować częściej.

Prezentowane wyżej wyniki badania warto uzupełnić, wskazując na charakter długów małżonka (zarówno istniejących, domniemanych, jak i potencjalnych), które stały się motywem wystąpienia z pozwem.

Tabela 15		
Rodzaj długów małżonka wskazanych jako uzasadnienie żądania pozwu*		
Rodzaj długu	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Kredyt konsumpcyjny	72	39,8
Kredyt mieszkaniowy	2	1,1
Pożyczki u osób prywatnych	1	0,5
Zobowiązania wynikające z działalności gospodarczej	12	6,6
Zobowiązania wynikające z działalności rolniczej	2	1,1
Odpowiedzialność prezesa zarządu spółki z o.o.	1	0,5
Długi związane z nałogiem alkoholizmu	24	13,2
Długi hazardowe	9	5
Poręczenia	2	1,1
Zobowiązania publicznoprawne	2	1,1
Nieopłacone rachunki, czynsz	2	1,1
Nie wynikało z akt	20	11

* Liczby w kolumnach nie zostały zsumowane, ponieważ w jednej sprawie mógł wystąpić więcej niż jeden rodzaj długu. Procenty obliczono dla liczby 181 spraw, w których powództwo wytoczone było przez małżonka.

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badania w zakresie określenia przyczyn wystąpienia przez małżonka z powództwem potwierdzają prezentowane w poprzednim punkcie ustalenia dotyczące sytuacji majątkowej małżonków. Zdecydowanie najczęściej występującym rodzajem długów były zobowiązania wynikające z zaciąganych przez małżonków kredytów konsumpcyjnych, zazwyczaj tzw. chwilówek, tj. wysokooprocentowanych, krótkoterminowych pożyczek niewielkich kwot (72 przypadki – 39,8%). Dość liczna była też grupa spraw, w których problemy finansowe małżonka wiązały się z jego nałogiem alkoholowym (24 przypadki – 13,2%). Tylko w jednej sprawie małżonek wskazał jako uzasadnienie swojego żądania zaciągnięcie przez drugiego małżonka kredytu mieszkaniowego. Jako niską należy ocenić liczbę przypadków wystąpienia długów związanych z prowadzeniem przez małżonka działalności gospodarczej. Sytuacja taka miała miejsce jedynie w 12 sprawach toczących się z powództwa małżonka (6,6% tego rodzaju spraw). Natomiast, biorąc pod uwagę realizację celu badanych postępowań i optymalny model postępowania dowodowego, jako wysoką należy ocenić liczbę spraw, w których na podstawie akt nie było możliwe określenie, jakiego rodzaju długi były powodem wystąpienia przez małżonka z powództwem (20 przypadków – 11%).

Charakterystykę omawianej kategorii powodów wystąpienia z powództwem przez małżonków dopełniają wyniki badania w zakresie określenia wysokości długów.

Określenie wysokości (wartości) zobowiązań małżonka było możliwe w 48 sprawach. Należy zaznaczyć, że informacje na ten temat zostały zaczerpnięte m.in. z oświadczeń samych małżonków i najczęściej miały charakter orientacyjny, przybliżony. Najczęściej (33 przypadki – 68,8% spraw, w których określono wielkość

długu) zobowiązania te miały znaczną wartość, mieszczącą się w przedziale między 10 000 a 100 000 zł. Zaledwie w jednej sprawie dług przekroczył wartość 100 000 zł. Również w niewielkiej liczbie postępowań (trzy sprawy – 6,3%) odnotowano niską, nieprzekraczającą 1 000 zł, wartość zobowiązania.

Tabela 16 Wysokość długów wskazanych przez powodów jako uzasadnienie ustanowienia rozdzielnosci majątkowej		
Wysokość długu	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Do 1 000 zł	3	6,3
Powyżej 1 000 zł do 10 000 zł	11	22,9
Powyżej 10 000 zł do 100 000 zł	33	68,7
Powyżej 100 000 zł	1	2,1
Ogółem	48	100

Źródło: opracowanie własne.

Na ocenę przesłanek ustanowienia rozdzielnosci majątkowej – na żądanie zarówno małżonka, jak i wierzyciela – może mieć wpływ dokonanie ustaleń dotyczących prowadzenia postępowania egzekucyjnego przeciwko pozwanemu małżonkowi (małżonkom).

Tabela 17 Postępowanie egzekucyjne toczące się w sprawie długów małżonków				
Czy toczyło się postępowanie egzekucyjne	Powód			Ogółem
	Żona	Mąż	Wierzyciel	
Tak	26 (13,3%)	13 (6,7%)	14 (7,2%)	53 (27,2%)
Nie	64 (32,9%)	35 (17,9%)	0	99 (50,8%)
Nie wynikało z akt	40 (20,5%)	3 (1,5%)	0	43 (22%)
Ogółem	130 (66,7%)	51 (26,1%)	14 (7,2%)	195 (100%)

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie badanych akt można było stwierdzić, że w sprawach wszczętych pozwem jednego z małżonków postępowanie egzekucyjne było prowadzone w 39 przypadkach (20% całej próby), a więc w nieco ponad połowie postępowań, w których jako ważny powód ustanowienia rozdzielnosci wskazano długi małżonka. Natomiast, gdy chodzi o postępowania wszczęte pozwem wierzycieli, prowadzenie egzekucji wobec małżonków odnotowano we wszystkich 14 przypadkach, co jest zrozumiałe w kontekście przesłanek określonych w art. 52 § 1a k.r.o.

W sprawach wszczętych przez małżonków egzekucja ta była skuteczna w 7 przypadkach, a częściowo skuteczna – również w siedmiu przypadkach. Co ciekawe, w największej grupie spraw tego rodzaju z akt sądowych w ogóle nie wynikało, jaki skutek został osiągnięty w drodze czynności egzekucyjnych prowadzonych wobec małżonka (21 spraw). Nawet z zastrzeżeniem podniesionych wyżej wątpliwości dotyczących znaczenia istnienia długów w świetle przesłanki ustanowienia

rozdzielności majątkowej na żądanie małżonka, wydaje się, że podniesienie tej okoliczności powinno prowadzić do dokonania ustaleń w zakresie skuteczności postępowania egzekucyjnego. W czterech sprawach akta zawierały informację o bezskuteczności czynności egzekucyjnych. Gdy chodzi o grupę spraw wszczętych przez wierzycieli, w 5 przypadkach egzekucja była skuteczna częściowo, a w 9 – bezskuteczna.

W sprawach toczących się na skutek wystąpienia z powództwem przez wierzyciela dokonano następujących ustaleń odnośnie do zobowiązań ciążących na małżonku⁶³:

- kredyt konsumpcyjny – 5 przypadków;
- zobowiązania związane z prowadzeniem działalności gospodarczej – 2 przypadki;
- odpowiedzialność deliktowa – 2 przypadki;
- długi hazardowe – jeden przypadek;
- poręczenie – jeden przypadek;
- odpowiedzialność członka zarządu spółki z o.o. – jeden przypadek;
- nie wynikało z akt – 2 przypadki.

Nawet zatem w tak małej próbie wyraźnie zaznaczyła się przewaga zobowiązań wynikających z zaciągania kredytów konsumpcyjnych.

Zgodnie z art. 52 § 1a k.r.o. ustanowienie rozdzielności majątkowej na żądanie wierzyciela wymaga uprawdopodobnienia przez niego, że zaspokojenie wierzytelności stwierdzonej tytułem wykonawczym wymaga dokonania podziału majątku wspólnego małżonków. W 14 sprawach objętych badaniem wierzyciele realizowali dyspozycję tego przepisu w następujący sposób:

- przedstawienie tytułu wykonawczego – 12 postępowań;
- przedstawienie dokumentów z postępowania egzekucyjnego potwierdzających bezskuteczność dotychczas prowadzonej egzekucji – 12 postępowań;
- wskazanie składników majątku wspólnego, z których mogą zostać zaspokojone roszczenia wierzyciela – 7 postępowań;
- udokumentowanie istnienia składników majątku wspólnego, z których mogą zostać zaspokojone roszczenia wierzyciela – 8 postępowań;
- złożenie wniosku dowodowego dotyczącego dołączenia do akt sprawy akt komorniczych – jedno postępowanie.

W żadnej ze spraw toczących się na skutek wniesienia pozwu przez wierzyciela nie odnotowano sytuacji, w której w ogóle nie uprawdopodobnił on konieczności dokonania podziału majątku wspólnego. W niemal wszystkich postępowaniach wierzyciel przedstawiał tytuł wykonawczy oraz dokumenty z bezskutecznego postępowania egzekucyjnego. W 13 postępowaniach wierzyciele wskazywali składniki majątku wspólnego, z których mogłyby zostać zaspokojone ich roszczenia, jednak nie we wszystkich sprawach istnienie tych składników zostało udokumentowane (nastąpiło to w 8 postępowaniach). W 13 sprawach zostały wskazane nieruchomości,

⁶³ Ze względu na niską liczbę spraw tego typu (14 przypadków) zrezygnowano z prezentowania dotyczących ich wyników badania w formie tabel i podawania wartości procentowych.

a w jednej dodatkowo – ruchomości w postaci wyposażenia mieszkania. Taka praktyka mieści się w liberalnie ujętych przesłankach ustanowienia rozdzielności majątkowej na żądanie wierzyciela. Względy funkcjonalne przemawiają jednak na rzecz precyzyjnego ustalania w postępowaniu sądowym zakresu możliwości zaspokojenia roszczeń wierzyciela z majątku wspólnego po jego podziale.

Wysokość zobowiązań małżonka wobec wierzyciela można było ustalić w 12 sprawach i przedstawiała się ona następująco:

- powyżej 1 000 zł do 5 000 zł – 4 sprawy;
- powyżej 5 000 zł do 10 000 zł – 3 sprawy;
- powyżej 10 000 zł do 30 000 zł – 4 sprawy;
- około 170 000 – jedna sprawa.

Wydaje się, że w badanej próbie przeciętną wysokość zobowiązań małżonków można ocenić jako niską. Tylko w jednym przypadku skala długu małżonka odpowiadała skali wartości nieruchomości, a jak wyżej wspomniano, prawie we wszystkich sprawach wierzyciel dążył do przeprowadzenia egzekucji z nieruchomości wchodzących w skład majątku wspólnego. Pozostaje wątpliwe, czy zaspokojenie wierzytelności w wysokości kilku tysięcy złotych uzasadnia funkcjonalnie zniesienie ustroju wspólności ustawowej i np. pozbawienie rodziny nieruchomości, w której zamieszkuje.

Żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej z datą wsteczną było objęte badaniem w sprawach wszczętych pozwem zarówno małżonka, jak i wierzyciela.

Tabela 18				
Żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej z datą wsteczną				
Czy powód zgłosił żądanie ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną?	Powód			Ogółem
	Żona	Mąż	Wierzyciel	
Tak	70 (35,8%)	31 (15,9%)	0	101 (51,7%)
Nie	54 (27,7%)	16 (8,2%)	14 (7,2%)	84 (43,1%)
Pierwotnie tak, ale potem wycofał żądanie w tym zakresie	6 (3,1%)	4 (2,1%)	0	10 (5,2%)
Ogółem	130 (66,6%)	51 (26,2%)	14 (7,2%)	195 (100%)

Źródło: opracowanie własne.

Przede wszystkim należy zauważyć, że żaden z wierzycieli żądających ustanowienia rozdzielności majątkowej nie wystąpił z żądaniem ustanowienia jej z datą wsteczną. Wynikało to zapewne m.in. z relatywnie niskiej wartości roszczeń wierzycieli, dla których zaspokojenia wystarczające były składniki majątku wspólnego istniejące w dniu wystąpienia z powództwem. Gdy chodzi o sprawy toczące się z powództwa małżonka, żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej zostało sformułowane aż w 101 przypadkach, a więc w ponad połowie badanej próby (51,8%). Odsetek ten należy ocenić jako wysoki, tym bardziej że uzasadnieniem żądania były często obawy małżonka dotyczące nieznanego działania drugiego z nich, a nie precyzyjnie wskazana przyczyna. W badanych sprawach wyodrębniono również kategorię postępowań, w których powód pierwotnie sformułował żądanie ustanowienia

rozdzielności z datą wsteczną, a następnie w trakcie postępowania sądowego, zwykle pod wpływem sądu, wycofał je. Odnotowano 10 takich przypadków (5,1%). Należy tu jedynie wspomnieć, że w końcowym rozstrzygnięciu ustanowienie rozdzielności z datą wsteczną następowało rzadziej w stosunku do sformułowanych żądań – w tym zakresie wyniki badania zostaną przedstawione w kolejnym punkcie raportu.

We wszystkich sprawach, w których powód sformułował żądanie ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną, określił także konkretną datę, z którą miałyby to nastąpić. Nie było to regułą w sprawach, w których takiego żądania nie zgłoszono – wśród nich, w 24 przypadkach data nie została wskazana.

Tabela 19 Żądanie ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną		
Czas między żadaną datą ustanowienia rozdzielności a datą wniesienia powództwa	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Do jednego miesiąca	7	3,6
Powyżej 1 miesiąca do 3 miesięcy	36	18,5
Powyżej 3 miesięcy do 1 roku	19	9,7
Powyżej 1 roku do 3 lat	23	11,8
Powyżej 3 lat	16	8,2
Powód wskazał datę następującą po dacie wniesienia powództwa	9	4,6
Powód żądał ustanowienia rozdzielności z datą wniesienia powództwa	61	31,3
Powód nie określił daty ustanowienia rozdzielności	24	12,3
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 19 zawarto wyniki obliczeń dotyczących czasu między żadaną przez powoda wsteczną datą ustanowienia rozdzielności a datą wniesienia powództwa do sądu. Zdecydowanie najczęściej występowała sytuacja, w której żądanie ustanowienia rozdzielności nie przekraczało 3 miesięcy wstecz – odnotowano 43 takie przypadki, w tym 7, w których okres ten był bardzo krótki i nie przekraczał jednego miesiąca. Strony występowały o ustanowienie rozdzielności z datą wsteczną z uwagi na separację faktyczną, nawet krótkotrwałą, która w ich przekonaniu powodowała utratę kontroli nad poczynaniami małżonka, a jednocześnie oznaczała definitywne zerwanie pożycia. Datą wsteczną wskazywaną przez powodów była najczęściej data wyprowadzenia się jednego z małżonków ze wspólnego mieszkania. Żądanie ustanowienia rozdzielności z datą sięgającą w dalszą przeszłość (powyżej 3 lat) sformułowano jedynie w 16 sprawach. W jednej sprawie czas ten wynosił aż 13 lat wstecz.

W 9 sprawach powód wskazał jako datę ustanowienia rozdzielności datę wydania wyroku. Żądanie to – jak się wydaje – wynikało z niezajomości prawa.

Analiza akt sądowych prowadziła do wniosku, że strony często nie miały wystarczającej wiedzy prawnej na temat wniesionego powództwa, utożsamiając ustanowienie rozdzielności z dokonaniem podziału majątku wspólnego. O braku świadomości prawnej w tym zakresie świadczą też przypadki występowania jednocześnie z roszczeniem alimentacyjnym (trzy sprawy) czy „o zniesienie wspólności prawa najmu” (jedna sprawa).

4.4. Postępowanie sądowe i rozstrzygnięcie

W pierwszej kolejności warto wskazać, przez kogo i w jakiej formie został wniesiony pozew do sądu.

Jaką formę miał pozew i przez kogo został wniesiony	Powód			Ogółem
	Żona	Mąż	Wierzyciel	
Odręczne pismo powoda	35 (17,9%)	5 (2,6%)	0	40 (20,5%)
Formularz wypełniony odręcznie przez powoda	5 (2,6%)	2 (1%)	0	7 (3,6%)
Wydruk przygotowany przez powoda	59 (30,3%)	25 (12,8%)	1 (0,5%)	85 (43,6%)
Pismo profesjonalnego pełnomocnika	31 (15,9%)	19 (9,7%)	13 (6,7%)	63 (32,3%)
Ogółem	130 (66,7%)	51 (26,1%)	14 (7,2%)	195 (100%)

Źródło: opracowanie własne.

Przede wszystkim zwraca uwagę dysproporcja między sposobem przygotowywania pozwu przez wierzycieli i małżonków. W pierwszym przypadku, niemal zawsze, pozew został przygotowany i wniesiony do sądu za pośrednictwem profesjonalnego pełnomocnika. Należy przy tym pamiętać, że – jak już wspomniano – wierzyciele często sami zawodowo prowadzili działalność związaną z windykacją wierzytelności. Natomiast małżonkowie korzystali z pomocy profesjonalnego pełnomocnika przy sporządzeniu pozwu jedynie w 50 sprawach, a więc w ok. 1/4 badanej próby postępowań (25,6%). W pozostałych sprawach pozew był wnoszony przez małżonków osobiście, co znajdowało odbicie w sposobie jego sformułowania. W 40 sprawach pismo to zostało przygotowane odręcznie.

Pełnomocnicy stron		Czy pozwany(ni) miał (mieli) profesjonalnego pełnomocnika		Ogółem
		Tak	Nie	
Czy powód miał profesjonalnego pełnomocnika	Tak	24 (12,3%)	55 (28,2%)	79 (40,5%)
	Nie	8 (4,1%)	108 (55,4%)	116 (59,5%)
Ogółem		32 (16,4%)	163 (83,6%)	195 (100%)

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 21 przedstawiono wyniki badania w zakresie korzystania przez strony z pomocy profesjonalnego pełnomocnika procesowego – adwokata lub radcy prawnego. Liczba powodów korzystających z takiego zastępstwa procesowego jest większa niż liczba pozwów przygotowanych przez profesjonalnych pełnomocników, ponieważ w niektórych sprawach strony udzielały pełnomocnictwa procesowego w trakcie toczącego się procesu. Niezależnie od tego, w badanej próbie przeważały postępowania, w których żadna ze stron nie miała pełnomocnika procesowego

– takich spraw było 108 (55,4%). Z pomocy adwokata lub radcy prawnego korzystało 79 powodów (40,5%). Po stronie pozwanych dysproporcja ta była jeszcze większa – tylko w 32 postępowaniach (16,4%) ustanowili oni pełnomocnika procesowego. Zaledwie w 24 sprawach (12,3%) obie strony były w ten sposób reprezentowane. Jak się wydaje, uzyskane wyniki potwierdzają sformułowaną wcześniej tezę, że praktyka stosowania przepisów o ustanowieniu rozdzielności majątkowej podyktowana jest często chęcią ukształtowania stosunków majątkowych między małżonkami w drodze orzeczenia sądowego zamiast zawarcia małżeńskiej umowy majątkowej, która związana jest z wyższymi kosztami. Założeniem omawianej regulacji prawnej było zapewne istnienie sporu między małżonkami, który może zostać optymalnie rozwiązany w drodze procesu cywilnego. Konflikt interesów oraz charakter przesłanek ustanowienia rozdzielności w postaci klauzul generalnych wymagałby pomocy profesjonalnego pełnomocnika procesowego. Wyniki badania wskazują jednak na to, że sprawy o ustanowienie rozdzielności majątkowej są traktowane jako nieskomplikowane.

W przedmiocie ustanowienia pełnomocnika z urzędu wniosek złożyło jedynie 4 powodów i 9 pozwanych. Sądy uwzględniły wnioski jednego powoda i trzech pozwanych.

Z art. 17 pkt 4 k.p.c. jednoznacznie wynika, że sprawy o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami należą do właściwości sądów rejonowych, niezależnie od wartości przedmiotu sporu. Dlatego też, w zdecydowanej większości pozwów (172 spraw – 88,2%), wartość przedmiotu sporu nie została oznaczona, jak również nie wynikała z treści pozwu. Ustalenie to warte jest podkreślenia w kontekście postanowienia SN z 18.03.2015 r., I CZ 9/15⁶⁴, w którym potrzeba oznaczenia wartości przedmiotu sporu w omawianych sprawach nie została wykluczona w perspektywie dopuszczalności skargi kasacyjnej.

W 23 sprawach, w których wartość przedmiotu sporu została wskazana, przedstawiała się ona następująco:

- do 10 000 zł – 9 spraw;
- powyżej 10 000 zł do 100 000 zł – 5 spraw;
- powyżej 100 000 zł do 500 000 zł – 8 spraw;
- 2 345 000 zł – jedna sprawa.

Jakkolwiek w części przypadków majątek wspólny przedstawiał znaczną wartość, to uwagę zwraca duża liczba spraw, w których jego wartość była niewielka.

Wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych został złożony przez 50 powodów (25,6% spraw) i 11 pozwanych (5,6%). Sądy uwzględniły 37 wniosków powodów i 5 wniosków pozwanych.

Jednym z istotnych czynników charakteryzujących przebieg postępowania w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami jest czas jego trwania. W badaniu zebrano informacje dotyczące dat wniesienia pozwu, wyznaczenia pierwszej rozprawy, poszczególnych posiedzeń sądu oraz rozstrzygnięcia w pierwszej i drugiej instancji.

⁶⁴ LEX nr 1677792.

Tabela 22
Czas trwania postępowania w pierwszej instancji

Czas trwania postępowania	Sprawy z powództwa		Ogółem
	małżonka	wierzyciela	
Krócej niż 1 miesiąc	15 (7,7%)	1 (0,5%)	16 (8,2%)
Od 1 do 3 miesięcy	95 (48,8%)	10 (5,1%)	105 (53,9%)
Od 4 do 6 miesięcy	49 (25,1%)	1 (0,5%)	50 (25,6%)
Od 7 do 12 miesięcy	20 (10,3%)	2 (1%)	22 (11,3%)
Od 13 do 24 miesięcy	2 (1%)	0	2 (1%)
Ogółem	181 (92,9%)	14 (7,1%)	195 (100%)

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie uzyskanych wyników można ocenić, że postępowanie w sprawie ustanowienia rozdzielnności majątkowej między małżonkami zwykle nie należy do przewlekłych. Średnia czasu rozpatrywania sprawy wyniosła 3,5 miesiąca, a mediana – 3 miesiące. W zdecydowanej większości spraw (121 przypadków – 62%) postępowanie sądowe w pierwszej instancji nie trwało dłużej niż 3 miesiące. W tej liczbie 16 spraw (8,2%) zakończyło się przed upływem jednego miesiąca od daty wniesienia pozwu do sądu. Zaledwie w 2 sprawach trwało ono dłużej niż jeden rok. Najdłuższe odnotowane postępowanie trwało w pierwszej instancji 23 miesiące.

W badaniu nie dostrzeżono wyraźnych różnic dotyczących długości postępowań między sprawami wszczętymi przez małżonków i wierzycieli. W tej ostatniej grupie przewaga spraw trwających do 3 miesięcy nad pozostałymi była jeszcze wyraźniejsza, jednak niewielka liczba spraw toczących się z powództwa wierzycieli nie pozwala na przypisanie istotnego znaczenia różnicom tych proporcji.

Niewątpliwie szybkość postępowania sądowego jest jego pożądaną cechą. W badanych sprawach była ona jednak – jak się wydaje – skutkiem znacznego ograniczenia postępowania dowodowego, które zostanie scharakteryzowane w dalszej części niniejszego raportu.

Sformułowanej wyżej oceny nie zmienia analiza czasu trwania spraw, w których toczyło się postępowanie odwoławcze wskutek wniesienia apelacji przez jedną ze stron. Przypadków takich odnotowano jedynie 9. Liczbę tę należy ocenić jako niską. Czas trwania rozpatrywania apelacji, liczony od daty wyroku w pierwszej instancji do daty ostatecznego orzeczenia w sprawie, wyniósł:

- 2 miesiące w jednej sprawie;
- 3 miesiące w 2 sprawach;
- 4 miesiące w jednej sprawie;
- 5 miesięcy w 4 sprawach i
- 6 miesięcy w jednej sprawie.

Niewielka liczba postępowań apelacyjnych nie uprawnia do formułowania definitywnych wniosków, uwagę jednak zwraca fakt, że postępowanie odwoławcze trwało zwykle dłużej niż sprawa w pierwszej instancji.

Przebieg postępowania mogą przybliżyć też informacje dotyczące upływu czasu między poszczególnymi jego etapami.

Tabela 23 Czas wydania zarządzenia o wyznaczeniu pierwszej rozprawy		
Czas od daty wpłynięcia pozwu do daty wydania przez sąd zarządzenia o wyznaczeniu pierwszej rozprawy	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
W dniu wpłynięcia pozwu	8	4,1
Następnego dnia po wpłynięciu pozwu	17	8,7
Między drugim dniem po wpłynięciu pozwu a upływem tygodnia od tego momentu	47	24,1
Po upływie tygodnia do 1 miesiąca	63	32,3
Po upływie 1 miesiąca do 3 miesięcy	43	22,1
Po upływie 3 miesięcy do pół roku	9	4,6
Po upływie pół roku do 1 roku	5	2,6
Po upływie jednego roku	1	0,5
Nie zostało wydane zarządzenie o wyznaczeniu rozprawy	2	1
Ogółem	195	100

Źródło: Opracowanie własne.

W badanej próbie odnotowano dużą rozpiętość wyników, gdy chodzi o czas, w jakim było wydawane zarządzenie o wyznaczeniu pierwszej rozprawy. Szybkość jego wydania zależała od różnych czynników. W niektórych sądach – co do zasady – czyniono to po znacznym okresie, przekraczającym nawet 3 miesiące, podczas gdy w innych starano się wyznaczyć pierwszą rozprawę możliwie szybko, a opóźnienia wynikały np. z konieczności uzupełnienia braków pozwu lub rozpatrzenia wniosku o zabezpieczenie czy też przeprowadzenia postępowania odwoławczego w tej sprawie. W zdecydowanej większości spraw (135 przypadków – 69,2%) zarządzenie o wyznaczeniu pierwszej rozprawy wydawane było w ciągu jednego miesiąca od wniesienia pozwu. W tej liczbie, w 72 sprawach (36,9%) nastąpiło to w ciągu tygodnia od wpłynięcia pozwu. Zdarzały się przypadki, w których zarządzenie wydawane było natychmiast – pierwszego lub drugiego dnia (25 spraw – 12,8%). W jednym postępowaniu rozprawa została wyznaczona dopiero 1,5 roku po wniesieniu powództwa, jednak było to spowodowane skomplikowanym charakterem sprawy, podczas której równolegle toczyło się postępowanie o ubezwłasnowolnienie małżonka. Oprócz przywołanych wyżej przypadków konieczności uzupełnienia braków pozwu, badane akta nie dostarczały informacji pozwalających na wyjaśnienie różnic w praktyce poszczególnych wydziałów. Należy przypuszczać, że były one skutkiem obciążenia pracą poszczególnych sądów i sędziów.

Najkrótszy czas wyznaczenia pierwszej posiedzenia na rozprawie wyniósł 10 dni od daty wydania zarządzenia w tej sprawie. Średni czas w badanej próbie wyniósł 51 dni, a mediana – 48 dni. W jednym przypadku pierwsze posiedzenie na rozprawie odbyło się aż 9 miesięcy po wydaniu przez sąd zarządzenia. Oczywiście termin rozprawy nie został w tym przypadku określony w ten sposób, a opóźnienie wynikało z innych przyczyn, które zadecydowały o odwołaniu uprzednio wyznaczonej rozprawy. W największej liczbie postępowań rozprawa rozpoczęła się po upływie jednego miesiąca, a przed upływem 2 miesięcy od jej wyznaczenia (85 przypadków – 43,6%). W drugiej, co do liczebności grupie spraw, sądy wyznaczały

ten termin w okresie nieprzekraczającym jednego miesiąca od daty zarządzenia (48 przypadków – 24,6%). Tak więc w zdecydowanej mniejszości postępowań okres oczekiwania na rozpoczęcie rozprawy od chwili wydania zarządzenia o jej wyznaczeniu wynosił więcej niż 2 miesiące (57 przypadków – 29,2%). Optymalny czas wyznaczenia rozprawy powinien uwzględniać konieczność doręczenia zawiadomienia stronom, odebrania zwrotnego poświadczenia odbioru przez sekretariaty sądów oraz zaplanowania przez nie udziału. Z tych względów wynikająca z przeprowadzonego badania praktyka sądów w większości przypadków wydaje się właściwa i nie może być interpretowana jako prowadząca do nieuzasadnionego wydłużenia postępowania. Można przyjąć, że omawiany etap postępowania powinien trwać ok. jednego miesiąca.

Tabela 24
Czas między wydaniem zarządzenia o wyznaczeniu pierwszego posiedzenia na rozprawę a tym posiedzeniem

Okres, w jakim wyznaczono rozprawę	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
W ciągu jednego miesiąca	48	24,6
Po upływie jednego miesiąca do końca drugiego miesiąca	85	43,6
Po upływie dwóch miesięcy do końca trzeciego miesiąca	40	20,5
Po upływie trzeciego miesiąca	17	8,7
Rozprawa nie odbyła się lub nie można było dokonać obliczenia	5	2,6
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

O czasie trwania postępowania z pewnością decydować może liczba posiedzeń wyznaczonych na rozprawę.

Tabela 25
Liczba posiedzeń wyznaczonych na rozprawę

Liczba posiedzeń	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Nie odbyło się ani jedno	5	2,6
1 posiedzenie	117	60
2 posiedzenia	51	26,1
3 posiedzenia	12	6,2
4 posiedzenia	8	4,1
5 posiedzeń	1	0,5
6 posiedzeń	1	0,5
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

W większości spraw odbyło się tylko jedno posiedzenie wyznaczone na rozprawę (117 postępowań – 60% badanej próby), a w 51 przypadkach (26,2%) sąd wyznaczył 2 posiedzenia. Przypadki wyznaczania większej liczby posiedzeń na rozprawę

można określić jako sporadyczne. Na podstawie uzyskanych wyników badania można zatem stwierdzić, że rozpatrzenie sprawy o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami w praktyce nie angażuje sądu w znacznym stopniu i nie wiąże się z długim, rozłożonym na wiele terminów rozprawę postępowaniem. Należy dodać, że wyznaczanie kolejnych terminów posiedzeń na rozprawę było często skutkiem niestawiennictwa jednej ze stron, a nie koniecznością przeprowadzenia kolejnych czynności procesowych i rozszerzenia postępowania dowodowego.

Tabela 26			
Średnia i mediana czasu trwania posiedzeń wyznaczonych na rozprawę*			
Posiedzenie	Liczba posiedzeń, dla których można było dokonać obliczenia	Średnia (minuty)	Mediana (minuty)
Pierwsze	188	37,09	30
Drugie	69	39,78	35
Trzecie	22	38,77	27
Czwarte	10	37	22,5

* Dla posiedzeń wyznaczonych jako piąte i szóste nie dokonano obliczeń, ponieważ wystąpiły one sporadycznie – dwu- i jednokrotnie.

Źródło: opracowanie własne.

Również czas trwania samych posiedzeń należy ocenić jako krótki. Na podstawie informacji zawartych w protokołach rozpraw obliczono zarówno średnią, jak i medianę czasu trwania posiedzeń. Wartości te były zbliżone w przypadku wszystkich posiedzeń, niezależnie od tego, jako które zostały wyznaczone. Średnia czasu trwania posiedzenia zbliżała się do 40 minut, natomiast mediana – 30 minut.

Dopełnieniem informacji na temat czasu trwania postępowania sądowego są wyniki badania dotyczące okresu, jaki upłynął od pierwszego posiedzenia na rozprawie do wydania orzeczenia w pierwszej instancji.

Tabela 27		
Czas między pierwszym posiedzeniem a orzeczeniem w pierwszej instancji		
Okres	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Orzeczenie w pierwszej instancji wydano w dniu pierwszego posiedzenia	112	57,4
Do jednego miesiąca	10	5,1
Powyżej jednego miesiąca do końca drugiego miesiąca	22	11,3
Powyżej drugiego miesiąca do końca trzeciego miesiąca	17	8,7
Powyżej trzeciego miesiąca do końca szóstego miesiąca	22	11,3
Powyżej pół roku do jednego roku	7	3,6
Rozprawa nie odbyła się lub nie można było dokonać obliczenia	5	2,6
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki przedstawione w tabeli 27 są konsekwencją wcześniej prezentowanych. W większości spraw (112 przypadków – 57,4%) orzeczenie kończące postępowanie

w pierwszej instancji zostało wydane w dniu jedynego posiedzenia na rozprawie. W przypadkach, w których rozprawa była odraczana i odbyło się więcej niż jedno posiedzenie, w żadnej ze spraw omawiany etap postępowania nie trwał dłużej niż 1 rok, przy czym przypadki, które zbliżyły się do tej granicy, były sporadyczne.

Zaledwie w 13 sprawach (6,7% badanej próby) sądy zawiadomiły prokuratora o toczącym się postępowaniu. Należy przy tym zaznaczyć, że w praktyce jednego z sądów było to regułą – we wszystkich ośmiu sprawach nadesłanych do badania z tego wydziału zostało skierowane zawiadomienie do prokuratury. Analiza wszystkich 13 przypadków zawiadomienia prokuratora nie pozwoliła na wyodrębnienie czynnika, który o tym zdecydował – zawiadomienie to miało zatem w badanej próbie charakter przypadkowy lub wynikało z przyjętej w danym wydziale praktyki.

Prokuratorzy, którzy zostali zawiadomieni o postępowaniu, zachowywali się najczęściej biernie:

- w 8 sprawach jedynie zgłosili udział w postępowaniu;
- w jednej sprawie prokurator jedynie biernie uczestniczył w rozprawie;
- w trzech sprawach uczestniczyli w rozprawie i zajęli stanowisko w sprawie;
- w jednej sprawie prokurator uczestniczył w rozprawie, zajął stanowisko i zgłosił wnioski dowodowe.

Uzyskane wyniki badania nie dają wystarczającej podstawy do oceny przydatności udziału prokuratora w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami w praktyce sądowej. Jak się wydaje, w przywołanych 13 sprawach udział ten był pozbawiony znaczenia i nie wpłynął na kształt ostatecznego rozstrzygnięcia – tylko w jednej z nich nastąpiło oddalenie powództwa.

W omawianym rodzaju spraw sądowych sporadycznie były składane wnioski o zabezpieczenie roszczenia. W badanej próbie odnotowano zaledwie 8 takich przypadków. Z reguły zmierzały one do wydania przez sąd zakazu podejmowania określonych czynności przez drugiego małżonka. Powodowie składali m.in. wnioski o:

- „zakazanie mężowi zaciągania zobowiązań bez zgody żony”;
- „orzeczenie zakazu zbywania i obciążania nieruchomości”;
- „zakaz zbywania przedmiotów objętych wspólnością”;
- „zakazanie dokonywania cesji umowy leasingu”.

Wniosek o zabezpieczenie roszczenia został przez sąd uwzględniony jedynie w trzech przypadkach. Orzeczenie o zabezpieczeniu przybrało postać przywołanych wyżej „zakazów”. W jednym przypadku zabezpieczenie objęło wpis ostrzeżenia o zakazie zbywania lub obciążania praw, o którym stanowi art. 756⁴ § 2 k.p.c. Złożenie wniosku o zabezpieczenie może świadczyć o rzeczywistym zagrożeniu interesów majątkowych powoda. Dlatego należy odnotować sporadyczność składania takich wniosków, która może świadczyć o niewiedzy powodów w tym zakresie, jak też o braku realnego zagrożenia ich interesów majątkowych.

Jak już wcześniej wspomniano, jednym z czynników wpływających na wydłużenie postępowania była konieczność uzupełnienia braków pozwu. W badanej próbie sądy wzywały do uzupełnienia braków w 70 postępowaniach (35,9% wszystkich

spraw). Liczbę tę należy ocenić jako wysoką. Brak profesjonalnej reprezentacji stron sprawiał, że pozwy często nie czyniły zadość wszystkim wymaganiom.

Tabela 28 Rodzaj braków pozwu, które nakazał uzupełnić sąd*		
Rodzaj braku	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Wskazanie danych dotyczących stron	22	12,1
Uiszczenie opłaty od pozwu	16	8,8
Przedstawienie lub uzupełnienie wniosków dowodowych	11	6,1
Dołączenie odpisu aktu małżeństwa	10	5,5
Wykazanie dochodów małżonka	7	3,9
Określenie daty ustanowienia rozdzielnosci	6	3,3
Dołączenie odpisu pozwu lub załączników	4	2,2
Dołączenie odpisu aktu urodzenia dzieci	2	1,1
Wskazanie składników majątku wspólnego	1	0,5
Wskazanie, czy pozwany zna język polski	1	0,5
Złożenie pełnomocnictwa szczególnego	1	0,5
Wskazanie kuratora dla osoby nieznanej z miejsca pobytu	1	0,5

* W jednej sprawie wezwanie sądu mogło dotyczyć więcej niż jednego braku, dlatego liczby w kolumnach nie sumują się do liczby 70 wezwań; procenty obliczono dla całej liczby 195 badanych spraw.

Źródło: opracowanie własne.

Najczęściej braki, do których uzupełnienia wzywał sąd, miały charakter formalny i dotyczyły wskazania danych stron (22 przypadki – 12,1% badanej próby) oraz uiszczenia opłaty od pozwu (16 przypadków – 8,8%). Sądy rzadko korzystały z możliwości wezwania do przedstawienia wniosków dowodowych lub informacji istotnych z punktu widzenia merytorycznego rozpatrzenia sprawy. W 11 sprawach (6,1%) sądy wezwały do przedstawienia wniosków dowodowych. Tylko w jednej sprawie sąd wezwał do wskazania składników majątku wspólnego, co wymaga podkreślenia w świetle wcześniej prezentowanych wyników, świadczących o tym, że akta badanych spraw najczęściej nie pozwalały na precyzyjne określenie wartości i składu majątku wspólnego.

Kolejnym czynnikiem, który może potencjalnie wpływać na wydłużenie postępowania, jest jego zawieszenie. W badanych sprawach nastąpiło ono jednak tylko w dwóch przypadkach – w obu na wniosek stron. W jednej z tych spraw strony doszły do porozumienia i pozew został cofnięty, a w drugiej – ostatecznie doszło do ustanowienia rozdzielnosci majątkowej.

Postępowanie sądowe może w sposób naturalny i uzasadniony ulec wydłużeniu w przypadkach istnienia realnego sporu między stronami i aktywnej postawy pozwanego.

Wyniki badania zaprezentowane w tabeli 29 pozwalają określić aktywność pozwanych w badanych postępowaniach jako bardzo ograniczoną. Zdecydowanie najczęściej (159 postępowań – 87,8%) polegała ona na obecności na rozprawie, która jednak nie musiała oznaczać aktywnego udziału w postępowaniu i sprzeciwu

wobec żądania pozwu. Należy podkreślić, że jedynie w 57 postępowaniach (31,5%), mimo wezwania sądu we wszystkich sprawach, pozwani sformułowali odpowiedź na pozew, przy czym również sformułowanie tej odpowiedzi nie musiało oznaczać aktywnej postawy, przejawiającej się np. sformułowaniem wniosków dowodowych. Wnioski takie pozwani zgłosili jedynie w 30 sprawach (16,6%). W 24 przypadkach (13,2%) pozwany w ogóle nie brał udziału w postępowaniu.

Tabela 29 Udział pozwanego (pозwany) w postępowaniu sądowym*		
Rodzaj aktywności	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Obecność na rozprawie	159	87,8
Sformułowanie odpowiedzi na pozew	57	31,5
Zgłaszanie wniosków dowodowych	30	16,6
Sporządzanie pism procesowych innych niż odpowiedź na pozew	18	9,9
Złożenie apelacji	3	1,6
Pozwany nieznan z miejsca pobytu – reprezentowany przez kuratora	2	1,1
Uczestnictwo w mediacji	1	0,5
Pozwany w ogóle nie brał udziału w postępowaniu	24	13,2

* W jednej sprawie mógł występować więcej niż jeden przejaw aktywności pozwanego, dlatego liczby w kolumnach nie sumują się do liczby 195 zbadanych spraw, dla której obliczono procenty.

Źródło: opracowanie własne.

Omówione wyżej wyniki badania w zakresie czynności podejmowanych przez pozwanego w procesie wiążą się ściśle z jego stanowiskiem w przedmiocie żądania pozwu.

Tabela 30 Stanowisko pozwanego (pозwany) w przedmiocie żądania pozwu		
Stanowisko pozwanego	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Uznanie powództwa	109	55,9
Uznanie powództwa w zakresie ustanowienia rozdzielnosci oraz zaprzeczenie wskazanym przez powoda podstawom faktycznym	11	5,6
Uznanie powództwa w zakresie ustanowienia rozdzielnosci i jednoczesny sprzeciw wobec ustanowienia rozdzielnosci z datą wsteczną	7	3,6
Uznanie powództwa w zakresie ustanowienia rozdzielnosci i jednoczesne żądanie ustanowienia rozdzielnosci z datą wsteczną	2	1,1
Uznanie powództwa w zakresie ustanowienia rozdzielnosci i określenie innej niż powód daty ustanowienia rozdzielnosci	3	1,5
Brak stanowiska	31	15,9
Wniesienie o oddalenie powództwa w całości	31	15,9
Wniesienie o odrzucenie pozwu	1	0,5
Ogółem	195	100

Źródło: opracowanie własne.

W badanej próbie zdecydowanie dominowały postępowania, w których pozwani uznali powództwo. W ponad połowie spraw (109 przypadków – 55,9%) uznanie to miało charakter bezwarunkowy. W 23 sprawach (11,8%) pozwani uznawali powództwo w zakresie samego żądania ustanowienia rozdzielności, zgłaszając jednak różne zastrzeżenia. Charakterystyczną tendencją odnotowano w 11 sprawach, w których uznając żądanie ustanowienia rozdzielności, pozwani kwestionowali podstawy faktyczne tego żądania będące zarzutami w stosunku do nich. W 12 sprawach pozwani, akceptując żądanie ustanowienia rozdzielności, zgłosili odmienne żądanie co do daty jej ustanowienia. W 31 sprawach (15,9%) pozwani nie zajęli stanowiska w przedmiocie żądania pozwu i wreszcie w takiej samej liczbie przypadków – wnieśli o oddalenie powództwa. Liczbę 31 postępowań (15,9%), które przybrały sporny charakter, należy ocenić jako niską, tym bardziej, że również w tych przypadkach pozwani nie zawsze aktywnie uczestniczyli w procesie sądowym (tylko w 10 sprawach z tej grupy zgłaszali wnioski dowodowe, a w 6 – sporządzali pisma procesowe). Zdecydowanie najczęściej (20 przypadków) stanowisko pozwanych wnoszących o oddalenie powództwa sprowadzało się do zakwestionowania wskazanych przez powoda podstaw faktycznych żądania, mających spełniać przesłankę ważnych powodów. Uzyskane wyniki pozwalają wyrazić wątpliwość, czy tryb procesowy jest obecnie najwłaściwszy w omawianym rodzaju spraw.

Zdecydowana przewaga spraw, w których nastąpiło uznanie powództwa, wymaga również podkreślenia w kontekście dyspozycji art. 431 w zw. z art. 452 k.p.c., z których wynika, że w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej nie można oprzeć rozstrzygnięcia wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych. Jednoznaczne sformułowanie takiego zarzutu na podstawie akt sądowych, w których z reguły brak było uzasadnienia wyroku, mogłoby okazać się pochojne. Niemniej analiza przedstawionych niżej wyników badania w zakresie postępowania dowodowego pozwala na sformułowanie hipotezy, że w wielu sprawach głównym czynnikiem decydującym o ostatecznym rozstrzygnięciu było właśnie stanowisko stron postępowania, które nie prowadziły sporu merytorycznego.

Analizując wyniki badania w zakresie postępowania dowodowego, należy przede wszystkim zauważyć dysproporcję między liczbą przeprowadzonych dowodów w postaci aktu małżeństwa (190 spraw – 98,4%) i przesłuchania małżonków (172 przypadki – 89,1% przesłuchań żony i 158 – 81,9% przesłuchań męża) a pozostałymi dowodami, które występowały znacznie rzadziej. Wysoka liczba wskazanych wyżej dowodów w badanych sprawach wynika zapewne z unormowań prawnych, które wprost nakazują ich przeprowadzenie (art. 3 ustawy z 28.11.2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego⁶⁵, oraz art. 432 w zw. z art. 452 k.p.c.). Uwagę zwraca też znacznie rzadsze korzystanie przez sądy z dowodów pozwalających na ocenę sytuacji majątkowej małżonków w kontekście przesłanki ważnych powodów ustanowienia rozdzielności majątkowej. W tej grupie pod względem liczebności wyróżniły się dowody związane z oceną ciężących na małżonkach zobowiązań (np. 46 przypadków przeprowadzenia dowodu z dokumentów bankowych, 37 przypadków dowodów z dokumentów pochodzących z akt postępowania egzekucyjnego, 36 przypadków

⁶⁵ Tekst jedn.: Dz.U. z 2016 r. poz. 2064 ze zm.

Tabela 31 Dowody przeprowadzone przez sąd*		
Rodzaj dowodu	Sprawy	
	l. bezwzgl.	procenty
Akt małżeństwa	190	98,4
Akt urodzenia dziecka	14	7,3
Akt zgonu małżonka	1	0,5
Przesłuchanie żony	172	89,1
Przesłuchanie męża	158	81,9
Przesłuchanie wierzyciela	4	2,1
Przesłuchanie świadka/ów	72	37,3
Wywiad środowiskowy Policji	1	0,5
Wyciągi z rachunków bankowych	19	9,8
Inne dokumenty bankowe lub dokumenty innych instytucji finansowych	46	23,8
Zwrócenie się przez sąd do banku lub innej instytucji o informację dotyczącą zobowiązań małżonka	6	3,1
Umowa kredytu/pożyczki	36	18,7
Skierowanie przez sąd pytania do komorników o toczące się w stosunku do małżonka postępowania	7	3,6
Dokumenty pochodzące z postępowania egzekucyjnego	37	19,2
Tytuł wykonawczy przeciwko małżonkowi	23	11,9
Wezwanie małżonka do zapłaty	26	13,5
Dokumenty zawarte w aktach innej sprawy sądowej	48	24,9
Zaświadczenie o wysokości zarobków/emerytury/renty/zasiłków	38	19,7
Umowa o pracę/świadectwo pracy/zaświadczenie o bezrobociu	10	5,2
Zeznania podatkowe, zaświadczenia ZUS, US	12	6,2
Dokumenty związane z działalnością gospodarczą małżonka	7	3,6
Dokumenty potwierdzające dokonywanie przez małżonka opłat – faktury, rachunki	18	9,3
Dokumenty potwierdzające własność poszczególnych składników majątków małżonków	22	11,4
Wykaz składników majątku wspólnego	2	1
Intercyza	2	1
Umowa najmu lokalu mieszkalnego	7	3,6
Wydruki korespondencji e-mailowej, SMS-owej, zdjęcia, nagrania	14	7,3
Zaświadczenie z systemu PESEL, dokumenty meldunkowe	40	20,8
Dokumenty dotyczące karalności małżonka, pobytu w izbie wytrzeźwień	5	2,6
Dokumenty dotyczące stanu zdrowia małżonka	21	10,9
Dokumenty dotyczące stanu zdrowia dzieci	3	1,6

* W jednej sprawie zazwyczaj był przeprowadzany więcej niż jeden dowód, dlatego liczby w kolumnach nie sumują się do liczby 195 zbadanych postępowań, dla której obliczono procenty.

Źródło: opracowanie własne.

dowodu z umowy kredytu lub pożyczki). Jak już jednak wspomniano, w świetle obowiązujących unormowań prawnych, zaciąganie zobowiązań bez zgody małżonka nie obciąża majątku wspólnego, a ustanowienie rozdzielności majątkowej wręcz ułatwia zaspokojenie tego typu zobowiązań. Najrzadziej w badanych sprawach przeprowadzano natomiast dowody służące ustaleniu, jaki jest skład i wartość majątku wspólnego oraz majątków osobistych małżonków. W 22 aktach spraw (11,4%) znalazły się dokumenty potwierdzające przynależność przedmiotów majątkowych do tych majątków. Tylko w dwóch aktach spraw znajdował się wykaz przedmiotów majątkowych należących do majątku wspólnego. Okoliczność, która w świetle omówionego wyżej orzecznictwa SN nie budzi wątpliwości jako ważny powód ustanowienia rozdzielności majątkowej, tj. niemożność porozumienia małżonków w zarządzie majątkiem wspólnym, była ustalana przeważnie na podstawie zeznań samych stron postępowania, co może budzić wątpliwości w kontekście wspomnianej już dyspozycji art. 431 w zw. z art. 452 k.p.c.

Omawiając wyniki badania w zakresie postępowania dowodowego, należy zaznaczyć, że dowody przeprowadzone przez sąd różniły się pod względem ich wartości i możliwości wyprowadzenia z nich wniosków. Samo ich odnotowanie w badaniu, przedstawione w tabeli 31, nie musiało świadczyć o poczynieniu przez sąd precyzyjnych ustaleń w zakresie wskazanych wyżej problemów. Na podstawie akt dokonano zatem subiektywnej oceny w zakresie wyjaśnienia przez sąd takich okoliczności, jak istnienie zobowiązań małżonków, skład ich majątku oraz potrzeby rodziny. Należy zastrzec, że wyniki badania w tym zakresie powinny być traktowane orientacyjnie. Oceniono, że istnienie zobowiązań pozwanego małżonka zostało wyczerpująco wyjaśnione w 88 sprawach. W ten sposób określenie składu majątku wspólnego można było ocenić tylko w 38 postępowaniach. W jeszcze mniejszej liczbie spraw (14 przypadków) akta sądowe pozwalały na określenie składu majątku osobistego. Najrzadziej (10 przypadków) postępowanie dowodowe prowadziło do wyczerpującego ustalenia okoliczności z zakresu potrzeb utrzymania rodziny i dzieci.

Czynnikiem charakteryzującym badane postępowania może być również rozmiar akt sądowych. Najmniejsze akta w badanej próbie liczyły zaledwie 6 kart, a największe – 153 karty. Średnia liczby kart w badanej grupie wyniosła 40, mediana – zaledwie 30. Wartość tę należy ocenić jako niską, tym bardziej, że większość kart w aktach o tej wielkości stanowiły dokumenty kancelaryjne oraz zarządzenia sądu (koperty, zwrotki, zawiadomienia, zarządzenia o wpisie do repertorium, wyznaczeniu rozprawy itp.).

Tabela 32 Treść rozstrzygnięcia w pierwszej instancji				
Rozstrzygnięcie	Powód			Ogółem
	Żona	Mąż	Wierzyciel	
Ustanowienie rozdzielności majątkowej	124 (63,6%)	44 (22,6%)	7 (3,6%)	175 (89,7%)
Oddalenie powództwa	0	5 (2,6%)	2 (1%)	7 (3,6%)
Umorzenie postępowania	6 (3,1%)	2 (1%)	4 (2,1%)	12 (6,2%)
Odrzucenie pozwu	0	0	1 (0,5%)	1 (0,5%)
Ogółem	130 (66,7%)	51 (26,2%)	14 (7,2%)	195 (100%)

Źródło: opracowanie własne.

Odnosząc się do wyników badania w zakresie rozstrzygnięcia sądu pierwszej instancji, należy przede wszystkim podkreślić, że jedynie w 7 sprawach (3,6%) sąd wydał wyrok oddalający powództwo. Wśród spraw wszczętych przez małżonków liczba takich rozstrzygnięć wyniosła zaledwie 5 przypadków (2,6%). Wszystkie te sprawy toczyły się z powództwa męża. Żadne z powództw żony nie zostało oddalone. W zdecydowanej większości przypadków sprawy kończyły się uwzględnieniem powództwa (175 postępowań – 89,7%). Warto też zauważyć, że dysproporcja między sprawami zakończonymi uwzględnieniem powództwa a pozostałymi rozstrzygnięciami nie występowała w grupie 14 postępowań toczących się na skutek wniesienia pozwu przez wierzyciela.

W świetle uzyskanych wyników wydaje się uprawnione twierdzenie, że w praktyce polskich sądów uzyskanie orzeczenia ustanawiającego rozdzielność majątkową jest łatwe wbrew koncepcji ustawodawcy, ujmującej takie rozstrzygnięcie jako wyjątkowe, podyktowane szczególnymi względami (ważnymi powodami).

Kontrolna funkcja sądu ujawniła się w niektórych sprawach, w których mimo uwzględnienia żądania pozwu, sąd określił datę ustanowienia rozdzielności majątkowej w inny sposób niż powód. W 21 sprawach sądy nie uwzględniły żądania ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną i ustanowiły ją z datą wniesienia powództwa. W 5 przypadkach sąd, co prawda, uwzględnił takie żądanie, ale datę wsteczną określił w inny sposób. Wreszcie w 3 sprawach sąd nie uwzględniając żądania pozwu co do daty ustanowienia rozdzielności, określił ją jako późniejszą niż data wystąpienia z powództwem.

We wszystkich sprawach zakończonych wyrokiem uwzględniającym powództwo, sądy określiły konkretną datę ustanowienia rozdzielności majątkowej. Sposób określenia daty ustanowienia rozdzielności majątkowej przedstawiał się następująco:

- z chwilą wniesienia powództwa – 80 spraw;
- z datą wsteczną określoną w pozwie – 72 sprawy;
- z datą wsteczną określoną przez sąd – 4 sprawy;
- z datą wyroku – 12 spraw;
- z datą doręczenia pozwu – jedna sprawa;
- z datą pierwszej rozprawy – 2 sprawy;
- z datą późniejszą niż wniesienie pozwu – ważny powód wystąpił w trakcie postępowania – 2 sprawy;
- z datą późniejszą niż wniesienie pozwu – brak informacji o kryterium – 2 sprawy.

Jak wynika z powyższego zestawienia, statystycznie doniosłe było określanie daty ustanowienia rozdzielności według chwili wniesienia pozwu lub według chwili wystąpienia ważnego powodu przed wszczęciem postępowania, wskazanej w pozwie przez powoda.

Umorzenie postępowania następowało najczęściej z powodu cofnięcia pozwu (9 postępowań). W jednej sprawie przyczyną umorzenia była śmierć małżonka, w jednej – zawarcie przez małżonków ugody, a w jednej – ujawnienie wcześniejszego wyroku ustanawiającego rozdzielność majątkową.

Wyrok sądu pierwszej instancji został zaskarżony tylko w 9 postępowaniach. W 7 przypadkach zaskarżony został wyrok ustanawiający rozdzielność majątkową,

a w 2 sprawach – wyrok oddalający powództwo. W 5 sprawach apelację złożył powód, a w 4 – pozwany. Tylko w 2 postępowaniach apelacja doprowadziła do zmiany pierwotnego rozstrzygnięcia: w jednym przypadku sąd odwoławczy uznał, że wbrew stanowisku sądu pierwszej instancji należy ustanowić rozdzielność majątkową, a w jednym – wystąpiła sytuacja odwrotna i powództwo oddalono w całości.

Zaskarżanie orzeczeń sądu w sprawie ustanowienia rozdzielności majątkowej należy do rzadkości, a jeżeli nastąpi – najczęściej nie prowadzi do zmiany pierwotnego rozstrzygnięcia. W tym zakresie wyniki badania nie prowadzą do zmiany oceny wcześniej opisanych tendencji i sformułowanych wniosków.

5. WYBRANE PRZYKŁADY SPRAW

W niniejszym punkcie przedstawiono wybrane przykłady spraw obrazujące problemy zasygnalizowane w poprzedniej części raportu. Jednocześnie należy raz jeszcze zaznaczyć, że w badanych aktach najczęściej brakowało wyczerpującego materiału dowodowego, pozwalającego na precyzyjny opis sytuacji rodzinnej i majątkowej stron. Wybrane sprawy nie stanowią grupy reprezentatywnej dla całego badania.

Przykład nr 1 – kwestionariusz nr 2

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wniesienia powództwa

Strony były małżeństwem od 14 lat. Wychowywały jedno małoletnie dziecko. Małżonkowie nie pozostawali w separacji faktycznej. W aktach sprawy brak było informacji o problemach rodzinnych, związanych z wychowywaniem dziecka oraz problemach osobistych małżonków, takich jak nałogi, karalność itp. Żądanie ustanowienia rozdzielności żona uzasadniła brakiem możliwości porozumienia w zarządzie majątkiem wspólnym oraz brakiem równowagi w przyczynianiu się do zaspokajania potrzeb rodziny, zarzucając mężowi zaniedbania w tym zakresie. Powódka nie wskazała konkretnej daty ustanowienia rozdzielności. Strony nie były reprezentowane przez profesjonalnych pełnomocników procesowych.

Pozwany uznał żądanie pozwu, ale zaprzeczył podniesionym przez żonę okolicznościom faktycznym. W odpowiedzi na pozew stwierdził, że dla niego „istotne jest poprawne życie i spokój w rodzinie, nie chce stać powódce na drodze do realizacji jej finansowych zamierzeń”. Sąd przeprowadził jedynie dowody z aktów małżeństwa oraz urodzenia dziecka. Nie przesłuchał stron na rozprawie i nie ustalił składu majątków małżonków. Zostało wyznaczone tylko jedno posiedzenie na rozprawie. Warto nadmienić, że akta sprawy liczyły zaledwie 11 kart.

Wydaje się, że w przywołanym przypadku doszło do naruszenia zasady zakazującej oparcia rozstrzygnięcia wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych (art. 431 k.p.c. w zw. z art. 452 k.p.c.). Co więcej, materiał zgromadzony w aktach sprawy nie był wystarczający do przyjęcia ustawowych przesłanek ustanowienia rozdzielności majątkowej za spełnione.

Przykład nr 2 – kwestionariusz nr 77

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wsteczną

Małżonkowie pozostawali w separacji faktycznej, która rozpoczęła się rok przed wystąpieniem z powództwem o ustanowienie rozdzielności majątkowej. Małżeństwem byli od 15 lat. Mieli jedno małoletnie dziecko. Przed wystąpieniem z powództwem w badanej sprawie zostało wszczęte postępowanie rozwodowe, które zakończyło się orzeczeniem rozwodu w trakcie postępowania dotyczącego ustanowienia rozdzielności majątkowej.

Oboje małżonkowie uzyskiwali niskie dochody, przy czym zarobki żony były nieco niższe. Oboje byli alkoholikami, a rodzina dotknięta była problemem przemocy. Na obojgu ciążyły długi wynikające z zaciągania krótkoterminowych kredytów („chwilówek”). Żądanie ustanowienia rozdzielności majątkowej z datą wsteczną zostało uzasadnione właśnie istnieniem tych zobowiązań oraz stanem separacji faktycznej. Powództwo żony zostało w toku postępowania uznane przez męża. Z akt sprawy wynikało, że strony były właścicielami nieruchomości gruntowej zabudowanej budynkiem mieszkalnym. Brak było informacji o jakichkolwiek innych przedmiotach majątkowych, w szczególności nabywanych w okresie separacji faktycznej.

Sądowi orzekającemu w przytoczonej sprawie nie można zarzucić naruszenia regulacji art. 52 § 2 k.r.o., skoro przepis ten, jako przykład wyjątkowego wypadku uzasadniającego ustanowienie rozdzielności z datą wsteczną, wskazuje stan rozłączenia małżonków. Niemniej uwagę zwraca brak względów o charakterze majątkowym, które nadawałyby ekonomiczny sens ustanowieniu rozdzielności z datą wsteczną: na małżonkach ciążyły zobowiązania zaciągnięte bez zgody małżonka, a w aktach sprawy nie było informacji o przedmiotach majątkowych nabywanych w okresie separacji faktycznej, co więcej – status majątkowy stron nie wskazywał na istnienie takich przedmiotów.

Przykład nr 3 – kwestionariusz nr 81

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wniesienia powództwa

Małżeństwo stron zawarte zostało 29 lat przed wszczęciem badanej sprawy. Strony miały pełnoletnie dzieci. Między małżonkami doszło do rozkładu pożycia, jednak małżonkowie zamieszkiwali wspólnie. Powódka uzasadniła żądanie obawą przed długami oraz brakiem możliwości porozumienia z mężem w sprawach zarządu majątkiem. Zagrożenie zaciąganiem przez pozwanego zobowiązań nie zostało jednak w żaden sposób uprawdopodobnione w postępowaniu. Strony nie były obciążone długami. Nie zostały też postawione konkretne zarzuty dotyczące sprawowania zarządu przez męża. Pozwany uznał powództwo, a także oświadczył na rozprawie, że jest gotów zawrzeć majątkową umowę małżeńską ustanawiającą rozdzielność majątkową.

Przywołana sprawa reprezentuje odnotowaną w badaniu grupę postępowań, w których można było przypuszczać, że głównym czynnikiem decydującym o rozstrzygnięciu sądu było uznanie powództwa. Orzeczenie sądu zastępowało w tych przypadkach intercyzę, co w przytoczonym przypadku było szczególnie widoczne z uwagi na oświadczenie pozwanego.

Przykład nr 4 – kwestionariusz nr 103

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wsteczną

Małżeństwo stron zawarte zostało 4 lata przed wniesieniem powództwa. Małżonkowie nie mieli dzieci. Pozostawali we wspólnym pożyciu. Nie sygnalizowali zamiaru wystąpienia z powództwem rozwodowym lub separacyjnym. Żądanie ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną zostało sformułowane przez żonę w związku uzależnieniem męża od hazardu oraz związanymi z tym nałogiem długami wynikającymi z zaciągniętych kredytów (pożyczek krótkoterminowych). Żona deklarowała, że obawia się zaciągnięcia nowych zobowiązań przez męża.

W kontekście tych okoliczności należy zwrócić uwagę na następujące fakty, wynikające z akt badanej sprawy. Oboje małżonkowie uzyskiwali dochody ze stosunku pracy, przy czym wynagrodzenie męża było znacznie (ponad dwukrotnie) wyższe. Składnikami majątku wspólnego były jedynie przedmioty stanowiące wyposażenie mieszkania o nieustalonej – najprawdopodobniej niewielkiej – wartości. Umowy pożyczki zostały zawarte przez męża bez zgody żony, a więc nie powodowały odpowiedzialności majątkiem wspólnym. Pozwany uznał powództwo, jednak zaprzeczył podstawom faktycznym żądania ustanowienia rozdzielności majątkowej, tj. swojemu uzależnieniu od hazardu. Sąd ustanowił rozdzielność majątkową z datą wsteczną, zgodnie z żądaniem żony – od chwili zawarcia małżeństwa.

Również w tej sprawie można podejrzewać, że na ostatecznym rozstrzygnięciu zaważyło uznanie powództwa. Motywacja żony do wystąpienia z żądaniem ustanowienia rozdzielności majątkowej wynikała z subiektywnego przekonania o zagrożeniu jej interesów majątkowych. Tymczasem przywołane wyżej okoliczności pozwalają stwierdzić, że właśnie ustanowienie rozdzielności majątkowej pogorszyło jej sytuację majątkową. Wskutek rozstrzygnięcia sądu, zarobki męża przestały być składnikiem majątku wspólnego, a wierzycielom została ułatwiona droga do zaspokojenia z przedmiotów wchodzących do majątku wspólnego. W aktach sprawy nie zostało odnotowane udzielenie powódce informacji o alternatywnej drodze zabezpieczenia swoich interesów w sposób przewidziany w art. 28 k.r.o. (nakazanie przez sąd, aby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające małżonkowi były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego małżonka).

Przykład nr 5 – kwestionariusz nr 104

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wyroku

Strony pozostawały w związku małżeńskim od 15 lat, a w separacji faktycznej – od 5 miesięcy przed wniesieniem pozwu. Toczyło się również postępowanie rozwodowe wszczęte przed wytoczeniem powództwa w sprawie ustanowienia rozdzielności majątkowej. Małżonkowie mieli małoletnie dziecko, które zamieszkiwało z matką, oraz dziecko pełnoletnie. Z akt wynikało, że rodzina dotknięta była problemem przemocy domowej ze strony męża. Sąd opiekuńczy podejmował interwencję w zakresie władzy rodzicielskiej męża. Strony obciążał kredyt mieszkaniowy. Sytuacja majątkowa małżonków była dobra. Mąż wywiązywał się z obowiązku alimentacyjnego. Był narodowości nigeryjskiej.

Powództwo żony zostało uzasadnione stanem separacji faktycznej i brakiem możliwości dojścia do porozumienia z mężem w sprawach zarządu majątkiem wspólnym. Pierwotnie żona żądała ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną.

Kolejne informacje zostały ustalone głównie na podstawie zapisu audio-video przebiegu rozprawy i w dużej części nie znajdowały odzwierciedlenia w protokole papierowym. Z nagrania wynikało, że mąż nie posługuje się swobodnie językiem polskim i nie rozumie przedmiotu oraz przebiegu rozprawy. Stwierdził m.in., że „nic nie rozumie z pozwu”. Sąd komunikował się z pozwanym za pomocą osoby obecnej na sali rozpraw, której status nie wynikał z protokołu, mimo że pozwany wnosił o wyznaczenie tłumacza. O braku zrozumienia przez pozwanego przedmiotu postępowania świadczy również jego oświadczenie, że ostatecznie zgadza się z powództwem pod warunkiem, iż dowie się, co jest w majątku, na które sąd odpowiedział: „dzisiaj orzekamy tylko o datach”. W stosunku do powódki, która pierwotnie żądała ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną, sąd, dążąc do wydania rozstrzygnięcia na pierwszym posiedzeniu na rozprawie, użył argumentu odwołującego się do perspektywy wydłużenia postępowania sądowego. Postępowanie dowodowe nie objęło badania składu majątku wspólnego, mimo że w pozwie pojawił się zarzut sprzedaży przez pozwanego wspólnego samochodu. Na rozprawie strony oświadczyły jednak, że „nie posiadają wspólnych finansów”. Te sprzeczne informacje nie zostały ani wyjaśnione, ani udowodnione.

W przywołanym przykładzie stan separacji faktycznej oraz deklarowany brak możliwości porozumienia małżonków w przedmiocie zarządu majątkiem wspólnym zapewne stanowiły wystarczające przesłanki do ustanowienia rozdzielności majątkowej. Uwagę zwraca dążenie sądu do jak najszybszego rozstrzygnięcia sprawy. Nawet jeżeli w obowiązującym stanie prawnym byłoby to możliwe, to powstają wątpliwości dotyczące utrzymywania w systemie prawnym instytucji angażującej sąd, który wydaje rozstrzygnięcie w sprawie niespornej między stronami w zasadzie wyłącznie na podstawie ich oświadczeń.

Przykład nr 6 – kwestionariusz nr 107

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wniesienia powództwa

Małżeństwo stron zawarte zostało 7 lat przed wniesieniem powództwa, jednak ich związek miał charakter długoletni. Strony pozostawały we wspólnym pożyciu. Miały pełnoletnie dzieci. Oboje małżonkowie utrzymywali się z renty. Nie deklaruowali chęci rozstania. Mąż według twierdzeń żony był uzależniony od alkoholu. Żądanie pozwu zostało przez żonę uzasadnione niebezpieczeństwem związanym z zaciąganiem kredytów przez męża w celu pozyskania środków na alkohol.

Na rozprawie powódka przyznała, że ostatni kredyt mąż zaciągnął przed 30 laty, a obecnie jedynie zwraca się do niej z prośbami o niewielkie kwoty w celu zwrotu drobnych pożyczek zaciąganych prywatnie. Z zeznań stron wynikało, że na majątek wspólny składają się jedynie wyposażenie mieszkania oraz środki finansowe z tytułu rent wydawane na bieżąco. W tej sytuacji sąd na rozprawie zadał stronom pytanie: „To po co w ogóle ta rozdzielność?”, na które nie otrzymał konkretnej odpowiedzi. Pozwany zaprzeczył podstawom faktycznym żądania

pozwu (alkoholizm i zagrożenie długami), ale uznał powództwo. W tej sytuacji sąd ustanowił rozdzielność majątkową.

Wydaje się, że w przywołanej sprawie rozstrzygnięcie sądu zostało wydane jedynie z uwagi na uznanie powództwa przez pozwanego. Trudno jest bowiem wskazać udowodnione ważne powody w rozumieniu art. 52 k.r.o., które przemawiałyby na rzecz ustanowienia rozdzielności majątkowej.

Przykład nr 7 – kwestionariusz nr 111

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wsteczną

Strony pozostawały w związku małżeńskim od 25 lat i miały pełnoletnie dzieci. Małżonkowie uzyskiwali niskie dochody (mąż: 1 500 zł, żona – 1 300 zł). Pozwany był uzależniony od alkoholu i narkotyków, co stanowiło przyczynę zaciągania przez niego krótkoterminowych kredytów i zostało wskazane przez powódkę jako powód żądania ustanowienia rozdzielności majątkowej. W skład majątku wspólnego stron wchodziła nieruchomości lokalowa.

Powódka, zapytana na rozprawie przez sąd o powód wystąpienia z żądaniem odpowiedziała: „Zeby nie płacić kredytów męża”. Poproszona o uzasadnienie wskazanej przez siebie wstecznej daty ustanowienia rozdzielności majątkowej nie potrafiła udzielić precyzyjnej odpowiedzi, stwierdzając jedynie, że: „Gdzieś wtedy te kredyty były”. Pozwany, przy minimalnym udziale w postępowaniu, ograniczającym się do obecności na rozprawie i złożenia zeznań, uznał żądanie pozwu. Sąd w tej sytuacji ustanowił rozdzielność majątkową z datą wsteczną.

Przytoczony przypadek stanowi kolejny przykład postępowania, w którym najprawdopodobniej głównym czynnikiem decydującym o rozstrzygnięciu było uznanie powództwa. W stanie faktycznym ustalonym na podstawie akt sprawy, ustanowienie rozdzielności było dla powódki wręcz niekorzystne, ponieważ ułatwiałoby zaspokojenie zobowiązań męża z mieszkania stanowiącego składnik majątku wspólnego. Ponadto, pozwany uzyskiwał wyższe od powódki dochody, które po ustanowieniu rozdzielności majątkowej przestały stanowić składnik majątku wspólnego. Sąd w motywach rozstrzygnięcia wskazał na brak współdziałania małżonków w zarządzie majątkiem wspólnym, okoliczność ta jednak nie znajdowała poparcia w materiale dowodowym, w szczególności w treści zeznań stron.

Przykład nr 8 – kwestionariusz nr 116

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielności majątkowej z datą wniesienia powództwa

Małżeństwo stron zostało zawarte nieco ponad miesiąc przed wniesieniem pozwu do sądu. Małżonkowie pozostawali we wspólnym pożyciu, nie mieli wspólnych dzieci, znajdowali się w trudnej sytuacji ekonomicznej – oboje byli bezrobotni. Zarówno męża, jak i żonę obciążały zobowiązania zaciągnięte przed zawarciem związku małżeńskiego. One też wskazane zostały w pozwie jako ważny powód ustanowienia rozdzielności.

W postępowaniu sądowym nie zostały dokonane ustalenia dotyczące źródeł, charakteru i rozmiarów zobowiązań małżonków. Jednak sam fakt, że powstały przed

zawarciem małżeństwa decydował o tym, iż nie mogły być zaspokojone z majątku wspólnego. Pozwany uznał powództwo, a w czasie rozprawy zeznał, że przyczyną żądania ustanowienia rozdzielnosci majątkowej jest brak możliwości poniesienia kosztów notarialnych małżeńskiej umowy majątkowej. Sąd mimo to ustanowił rozdzielnosc majątkową.

Również w przywołanym postępowaniu trudno jest wskazać ważny powód, a nawet jakikolwiek powód ustanowienia rozdzielnosci, poza zgodną wolą małżonków.

Przykład nr 9 – kwestionariusz nr 165

Powód: małżonek – żona

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielnosci majątkowej z datą wniesienia powództwa

Sprawa dotyczyła małżeństwa zawartego 27 lat przed wniesieniem pozwu. Małżonkowie mieli pełnoletnie dzieci, prowadzili gospodarstwo rolne. Zamieszkiwali wspólnie, jednak doszło między nimi do częściowego rozkładu pożycia. Jako ważny powód ustanowienia rozdzielnosci powódka wskazała marnotrawienie (przepijanie) przez męża dochodów z gospodarstwa rolnego.

Z akt sprawy wynikało, że powódka nie w pełni rozumie swoją sytuację majątkową. Do pozwu dołączona została „wycena majątku”. Dokument ten jednak nie określał jednoznacznie, o jaki majątek chodzi. Dołączona do pozwu umowa darowizny wskazywała na to, że nieruchomości składające się na gospodarstwo rolne stanowią majątek osobisty męża. Jednocześnie z treści pozwu wynikało, że powódka traktuje te nieruchomości jako „dorobek” małżonków. Twierdzenia powódki nie były też spójne, gdy chodzi o wskazany powód ustanowienia rozdzielnosci, ponieważ na rozprawie stwierdziła, że gospodarstwo rolne nie daje żadnych dochodów. W pozwie znalazło się także następujące stwierdzenie: „Zwracam się z prośbą o uwzględnienie mojego spadku, który nabyłam po zmarłym bracie”. Sugeruje ono, że powódka nie zdawała sobie sprawy z charakteru wszczętego przez siebie postępowania, które być może traktowała jako postępowanie mające na celu podział majątku. Z akt sprawy nie wynikało, aby sąd wyjaśnił wskazane wyżej wątpliwości, lub choćby poinformował o nich powódkę (być może miało to miejsce „poza protokołem”). Pozwany nie uczestniczył w postępowaniu w żaden sposób. Sąd ustanowił rozdzielnosc majątkową.

Przytoczona sprawa jest przykładem postępowania, w którym powód nie ma odpowiedniej wiedzy na temat unormowań majątkowego prawa małżeńskiego i postrzega je intuicyjnie. Biorąc pod uwagę materiał zawarty w aktach sprawy, można ocenić, że w wyniku rozstrzygnięcia sytuacja majątkowa powódki pogorszyła się, bowiem dochody z gospodarstwa rolnego należące do męża przestały być składnikiem majątku wspólnego.

Przykład nr 10 – kwestionariusz nr 14

Powód: wierzyciel męża

Rozstrzygnięcie: ustanowienie rozdzielnosci majątkowej z datą wniesienia powództwa

Pozwani pozostawali w związku małżeńskim od 28 lat i mieli pełnoletnie dzieci. Pozostawali w trudnej sytuacji majątkowej – oboje byli bezrobotni. Bezrobocie męża

miało przyczyny zdrowotne – przebyty zawał. Akta sprawy nie wskazywały na istnienie problemów rodzinnych – małżonkowie pozostawali we wspólnym pożyciu.

Powodem w sprawie był podmiot zajmujący się obrotem i windykacją wierzycelności. Dług, w związku z którym zostało wytoczone powództwo, miał związek z pożyczką, którą zaciągnął mąż bez zgody żony. Wierzyciel wskazał, że chce uzyskać zaspokojenie swoich roszczeń, prowadząc egzekucję z nieruchomości małżonków. Małżonek (mąż) zeznając na rozprawie, podniósł, że nieruchomość wskazana przez wierzyciela została przez małżonków nabyta przed zawarciem małżeństwa, a zatem nie stanowi składnika majątku wspólnego i może być przedmiotem egzekucji. Ponadto, małżonkowie wspólnie z pełnoletnią córką, jej mężem i małoletnim dzieckiem zamieszkiwali w domu wybudowanym na tej nieruchomości. Sąd nie wyjaśnił bliżej kwestii własności tego składnika majątkowego i ustanowił rozdzielność majątkową zgodnie z żądaniem pozwu. Głównym materiałem dowodowym były – oprócz zeznań stron – akta komornicze.

Biorąc pod uwagę materiał zawarty w aktach sprawy, wydane przez sąd rozstrzygnięcie może budzić wątpliwości. Jeżeli twierdzenie małżonka było prawdziwe, to nie została spełniona przesłanka określona w art. 52 § 1a k.r.o. – zaspokojenie wierzycelności nie wymagało bowiem ustanowienia rozdzielności majątkowej.

6. PODSUMOWANIE

Analiza wyników prezentowanego w niniejszym raporcie badania pozwala na sformułowanie następujących wniosków.

- Praktyka orzecznicza w zakresie stosowania art. 52 k.r.o. wydaje się – przynajmniej w części przypadków – odbiegać od celów tej regulacji, których istota polega na wyjątkowej, podyktowanej m.in. realizacją zasady ochrony rodziny, interwencji w stosunki majątkowe małżonków dokonywanej wbrew woli jednego z nich.
- W badanych sprawach bardzo często nie było przeprowadzane kompleksowe postępowanie dowodowe, które pozwoliłoby ocenić wszystkie okoliczności istotne z punktu widzenia określonej w art. 52 k.r.o. przesłanki ważnych powodów. W szczególności, badane akta zazwyczaj nie dostarczały precyzyjnych informacji dotyczących składu majątków małżonków (zarówno wspólnego, jak i osobistego), ich wartości, a także sytuacji rodziny, której dotyczyło postępowanie, np. w zakresie realizacji obowiązku przyczyniania się do zaspokajania jej potrzeb, obowiązku alimentacyjnego, wychowywania dzieci. Nie były zatem realizowane postulaty określone m.in. w przywołanych wyżej orzeczeniach Sądu Najwyższego: z 17.12.1999 r., III KKN 506/98 i z 13.01.2000 r., II KKN 1070/98.
- Mimo zmiany stanu prawnego w zakresie zasad odpowiedzialności małżonków za zobowiązania, nadal najczęstszym powodem żądania ustanowienia rozdzielności majątkowej przez małżonków są istniejące lub potencjalne długi jednego z nich. Wynikająca z nowelizacji małżeńskiego prawa majątkowego z 2004 r. utrata znaczenia tej okoliczności w kontekście przesłanki ważnych powodów nie znajduje odzwierciedlenia w orzecznictwie sądów.

- Wskazane wyżej ustalenie koresponduje z niską świadomością prawną stron postępowania, które intuicyjnie postrzegają konsekwencje zaciągania zobowiązań przez małżonka oraz nie rozumieją istoty postępowania dotyczącego ustanowienia rozdzielności majątkowej, utożsamiając je z postępowaniem mającym na celu podział majątku.
- Czynnikiem, który w praktyce decyduje o ustanowieniu rozdzielności majątkowej jest natomiast zgodne stanowisko stron w tym przedmiocie, przejawiające się w wysokiej liczbie uznań powództwa w badanej próbie oraz niewielkiej aktywności procesowej pozwanych małżonków. Rodzi to wątpliwości co do realizacji zasady wynikającej z art. 431 w zw. z art. 452 k.p.c., zgodnie z którą nie można oprzeć rozstrzygnięcia wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych.
- Rzeczywistych przyczyn występowania przez małżonków z powództwem o ustanowienie rozdzielności majątkowej można w niektórych przypadkach upatrywać w okolicznościach natury finansowej – osiągnięcie skutku w postaci ustanowienia ustroju o tej treści może być tańsze w postępowaniu sądowym niż w drodze umowy zawartej w formie aktu notarialnego.
- Inną odnotowaną przyczyną występowania z żądaniem przez małżonków jest chęć jak najszybszego osiągnięcia majątkowego skutku rozvodu w trakcie długotrwałego i toczącego się równoległe postępowania rozwodowego.
- W świetle wyników badania rodzą się również wątpliwości co do stosowania przez sądy wykładni art. 52 k.r.o. zgodnie ze stanowiskiem Sądu Najwyższego wyrażonym w orzeczeniu z 13.01.2000 r., II CKN 1070/98, w którym wskazano, że: „Ważnym powodem [...] nie jest każda postać (przejaw) separacji faktycznej małżonków, lecz tylko taka, która zarazem uniemożliwia im lub znacznie utrudnia współdziałanie w zarządzie ich majątkiem wspólnym”.
- W badaniu odnotowano niewielką liczbę spraw wszczętych powództwem wierzycieli.
- Niezależnie od tego ustalenia należy podkreślić, że sytuacja procesowa wierzycieli w procesie o ustanowienia rozdzielności majątkowej w porównaniu z sytuacją małżonka-powoda jest znacznie bardziej uprzywilejowana. Rozstrzygnięcie sądu w sprawie wszczętej przez wierzyciela wydawane jest na podstawie zobiektywizowanych przesłanek, które muszą zostać jedynie uprawdopodobnione. Omawiana regulacja nie przewiduje elastycznych instrumentów pozwalających na rezygnację z ustanowienia rozdzielności majątkowej w uzasadnionych przypadkach.
- Przyznanie wierzycielom prawa do daleko idącej ingerencji w majątkowe stosunki małżeńskie można również postrzegać jako niekonsekwentne w kontekście nowelizacji z 2004 r., która możliwość zaspokojenia roszczeń wierzyciela pozostawiła jego zapobiegliwości.
- Argumentów funkcjonalnych na rzecz krytyki unormowania art. 52 § 1a k.r.o. dostarcza również odnotowanie w badaniu przewagi firm

windykacyjnych, jako podmiotów występujących w roli wierzyciela żądającego ustanowienia rozdzielności majątkowej. W badaniu nie było natomiast przypadków wystąpienia z takim żądaniem przez wierzycieli alimentacyjnych. Ich ochrona była pierwotnym motywem nowelizacji z 2007 r. art. 52 k.r.o.

- W niemal wszystkich badanych sprawach postępowanie zakończyło się wydaniem wyroku uwzględniającego powództwo. Przypadki odmiennego rozstrzygnięcia polegały najczęściej na umorzeniu postępowania z różnych przyczyn, a nie na oddaleniu żądania pozwu po merytorycznym jego rozpatrzeniu i uznaniu za niezasadne. Kontrola instancyjna była również sporadyczna.
- Kontrolna funkcja sądu w niektórych przypadkach realizowała się w zasadzie jedynie w zakresie oddalania (najczęściej wyperswadowania małżonkowi na rozprawie) żądania ustanowienia rozdzielności z datą wsteczną.
- Na marginesie ustaleń dotyczących praktyki w zakresie stosowania art. 52 k.r.o. należy zauważyć, że badanie ujawniło istotny problem społeczny dotyczący rodziny, polegający na popadaniu w spiralę zadłużenia w wyniku zaciągania drobnych kredytów – tzw. chwilówek, o wysokim stopniu oprocentowania i krótkim terminie spłaty, udzielanych bez weryfikacji zdolności kredytowej kredytobiorcy i bez uzyskania zgody małżonka na zaciągnięcie zobowiązania.
Obserwacja praktyki sądowej w zakresie stosowania art. 52 k.r.o. prowadzi do sformułowania następujących wniosków *de lege ferenda*.
- Możliwe jest rozważenie podwyższenia opłaty sądowej w omawianej kategorii spraw.
- W świetle przywołanego orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz wyników badania należy rozważyć, czy właściwe jest przykładowe wskazanie w art. 52 § 2 k.r.o. samego stanu rozłączenia małżonków, jako przyczyny uzasadniającej ustanowienie rozdzielności i to w kwalifikowanym przypadku oznaczenia daty wstecznej.
- Wydaje się zasadne co najmniej ograniczenie rygoryzmu przewidzianej w art. 52 § 1a k.r.o. możliwości ustanowienia rozdzielności na żądanie wierzyciela przez wprowadzenie mechanizmów pozwalających na bardziej elastyczne orzekanie przez sąd. Przykładowo, można rozważyć wprowadzenie klauzuli zasad współżycia społecznego lub dobra rodziny, pozwalającej na odstąpienie przez sąd od ustanowienia rozdzielności majątkowej. Rozwiązanie takie potwierdzałoby pogląd wyrażony w wyroku SN z 4.04.2014 r., II CSK 387/13, w którym przyjęto dopuszczalność stosowania konstrukcji nadużycia prawa podmiotowego (art. 5 k.c.) w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej.
- Należałoby również rozważyć rezygnację z posługiwaniem się w art. 52 § 1a k.r.o. terminem „uprawdopodobnienie” i zredagowanie tego przepisu w sposób prowadzący do konieczności udowodnienia przez wierzyciela, że zaspokojenie jego wierzytelności wymaga dokonania podziału konkretnych składników majątku wspólnego.

Abstract

Jerzy Stryk, *Adjudicating in cases relating to establishing a regime of separation of property between spouses*

This paper concerns the problem of establishment of mandatory regime of separation of property by a court – both upon request of one of the spouses and upon request of a spouse’s creditor. The first part of the article contains an analysis of the current legal regulations. Legal literature and case law are discussed with regard to interpretation of the statutory reasons for establishment of the regime of separation of property by the court. Moreover, the author critically analyses the possibility of establishing the regime of separation of property upon a creditor’s request, which possibility was introduced into the laws regulating marital property systems, and reconstructs, among other things, the original motives of this amendment.

The second part is a report on a survey of case files conducted by the author on a sample of 195 case files concerning the establishment of the regime of separation. The survey permitted the author to evaluate the practice of the administration of justice in this regard and to formulate conclusions. In particular, attention is drawn to a considerable number of non-litigious court cases, where evidentiary proceedings were much reduced and whose course differed from the model assumed in the statutory law.

Keywords: *matrimonial regimes (marital property systems), mandatory regime, mandatory regime of separation of property, important reasons for establishing the regime of separation of property*

Streszczenie

Jerzy Stryk, *Orzekanie w sprawach o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami*

Opracowanie dotyczy problematyki sądowego ustanowienia przymusowej rozdzielności majątkowej między małżonkami – zarówno na żądanie małżonka, jak i na żądanie wierzyciela jednego z małżonków. W pierwszej części artykułu zawarta została analiza obowiązujących unormowań prawnych. Omówiony został dorobek doktryny i orzecznictwa w zakresie wykładni ustawowych przesłanek ustanowienia rozdzielności majątkowej przez sąd. Ponadto autor dokonuje krytycznej oceny wprowadzenia do systemu majątkowego prawa małżeńskiego możliwości ustanowienia rozdzielności majątkowej na żądanie wierzyciela, rekonstruuje m.in. pierwotne motywy przeprowadzonej w tym zakresie nowelizacji.

Druga część opracowania jest raportem z badania aktowego, przeprowadzonego przez autora na próbie 195 akt spraw sądowych o ustanowienie rozdzielności majątkowej. Badanie to pozwoliło ocenić praktykę wymiaru sprawiedliwości w tym zakresie i sformułować wnioski. W szczególności zwrócono uwagę na znaczną liczbę spraw sądowych o charakterze niespornym, w których znacznie ograniczone zostało postępowanie dowodowe i których przebieg odbiega od modelu założonego przez ustawodawcę.

Słowa kluczowe: *majątkowe ustroje małżeńskie, ustrój przymusowy, przymusowa rozdzielność majątkowa, ważne powody ustanowienia rozdzielności majątkowej*

Literatura

1. W. Borysiak [w:] *Konstytucja RP. t. I. Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016;
2. A. Dyoniak, *Odpowiedzialność majątkowa małżonków wobec osób trzecich*, Warszawa–Poznań 1980;
3. A. Dyoniak, *Odpowiedzialność za długi przy prowadzeniu działalności gospodarczej*, Rejent 1995, nr 6;
4. E. Holewińska-Łapińska, *Zniesienie przez sąd małżeńskiej wspólności majątkowej*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 1999; Raport z badania dostępnego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości;
5. J. Ignaczewski [w:] *Małżeńskie prawo majątkowe*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2014;
6. A. Mączyński, *Konstytucyjne podstawy prawa rodzinnego [w:] Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla. t. I.* red. W. Wróbel, P. Kardas, T. Sroka, Warszawa 2012;
7. H. Mądrzak, *Ewolucja zasad odpowiedzialności majątkiem wspólnym za zobowiązania jednego z małżonków a ochrona interesu osób trzecich*, Rejent 1998, nr 5(85);
8. M. Nazar, *Niektóre zagadnienia małżeństwa i rodziny w świetle unormowań Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Rejent 1997, nr 5;
9. A. Oleszko, *Zniesienie małżeńskiej wspólności majątkowej a ochrona dobra rodziny*, Problemy Wymiaru Sprawiedliwości 1979, nr 17;
10. J. Pawliczak [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego. t. V. Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz. Przepisy wprowadzające KRO*, red. K. Osajda, Warszawa 2017;
11. J.St. Piąkowski, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, Warszawa 1955;
12. J.St. Piąkowski [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńskiego*, red. J.St. Piąkowski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1985;
13. K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015;
14. M. Sychowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2011;
15. T. Zyznowski, *Postępowanie w sprawach o zniesienie małżeńskiej wspólności majątkowej*, Zeszyty Problemowo-Analityczne 1970, nr 18.